

Ялофшлагъэ зэфахысыжыгъ

АР-м и Апшэрэ хыкум и Президиум игъэклотыгъэ зэхэсыгъоу тыгъуасэ илагъэм икыгъэ 2015-рэ илээсэм Адыгеим ихыкумхэм Иофэу ашлагъэм изэфэхысыжыгъэм ыкыи кыхыгъэ илээсэм пшэ-рылэу зыфагъэуцужыгъэрэм ащытегушылагъэх.

шъхьа! Адыгеим ихыкумхэм а пстэури дэгъоу агъэ-цаклэ, ащкы ахэм тафэраз. Электроннэ зэпхыныгъэм иамалхэр хыкумхэм кызыфагъэфедэзэ, юфхэр нахь псынклэу зэафыхэ зэрэху-гъэми мэхъанэшхо и! Къольхэ тын-ыхы-ным пшлукэжыгъэм-кы хэбзэгъэуцужыгъэу

Ащ илофшлэн хэлэжыгъэх Адыгэ Республикэм и Лы-шъхьэу Тхьаклушынэ Аслъан, АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Тхьаматэу Владимир Нарожнэр, федеральнэ инспектор шъхьалэу Лылужъу Адам, республикэм ипрокурор шъхьалэу Василий Пословскэр, УФ-м щынэгъончъэнымкы ифедеральнэ къулыкъу и Гъэлорышланлэу Адыгеим щылэм ипашэу Олег Селезневыр, Урысыем и Следственнэ комитет республикэмкы иследственнэ Гъэлорышланлэу ипашэу Александр Глуценкэр, АР-м хэгъэу кыцкы Иофхэмкы иминистрэ игуадэу Брантл Муррадинэ, Арбитражнэ ыкыи Конституционнэ хыкумхэм ятхьаматэхэр, хыкум сообществэр.

Адыгеим игъэцэкыкы хэбзэ къулыкъухэмрэ хыкумхэмрэ язэдэлэжъэн зэрэзэхашэрэм АР-м и Лышъхьэ осэшлэу фи-

шыгъ. Экономикэм хэхъоныгъэхэр ышлынхэм фэшл мы систем хэтхэм япшэрылхэр зэрагъэцэкыгъэм мэхъанэшхо зэригъэ кыхыгъэжыгъэ. Ащкы АР-м и Апшэрэ хыкум и Тхьаматэу Иофхэмкы зышлэрэ Трэхъо Аслъан, коллективым рэзэныгъэ гушылэхэр апигохыгъэх.

— Блэкыгъэ илээсэм изэфэхысыжыгъэм закыфэбгъазэмэ, хыкумхэм гражданскэ Иофэу зэафыхэжыгъэм япчъагъэ хэхуагъ ыкыи ар мин 45-м нэсыгъ. Административнэ Иофхэм япроцент 39-р гъогурыкыном ишапхэхэр зэраукъуагъэхэм епхыгъэх. Иофэу зэхэшъуфыгъэрэм кыдыхэлъытагъэу, социальнэу мыухъумэгъэ цыфхэм, сабийхэм яшлонигоныгъэхэр къэхуымэгъэнхэр, ахэм яфитыныгъэхэр зэтэгъэуцожыгъэнхэр, шыпкыагъэ хэлъэу Иофхэр зэхэфагъэнхэр шъуипшэрыл

шъхьа! Адыгеим ихыкумхэм а пстэури дэгъоу агъэ-цаклэ, ащкы ахэм тафэраз. Электроннэ зэпхыныгъэм иамалхэр хыкумхэм кызыфагъэфедэзэ, юфхэр нахь псынклэу зэафыхэ зэрэху-гъэми мэхъанэшхо и! Къольхэ тын-ыхы-ным пшлукэжыгъэм-кы хэбзэгъэуцужыгъэу

АР-м и Лышъхьэ иунашъокы «АР-м изаслуженнэ юрист» зыфилорэ щытхуцлэр нэгыритлэмэ афагъэшъошагъ. Ахэм республикэм ипашэ афэгъушлуагъ, ялофшлэнкы кыалэжыгъэр аритыжыгъ.

Трэхъо Аслъан кызырэхигъэ-щыгъэмкы, 2015-рэ илээсэм нэгырэ 2637-мэ альэныкыкы кызылэуахыгъэ уголовнэ Иоф 2427-рэ хыкумхэм зэафыхэ. 2014-рэ илээсэм егъэпшагъэмэ, а пчъагъэр проценти 5-кы нахыб. Нэгырэ 563-мэ хыапс атыралъхыгъэ, шлокы зимылэ Иофшлэнхэр нэгырэ 454-мэ агъэцкыкы унашъо ашыгъ, нэгыри

Илээсэм кыкыкы хыкумхэр административнэ Иоф 21114-мэ ахэлъагъэх, ахэм ащыцэу Иоф 19304-р зэгъэшлужь хыкумхэм зэафыхэжыгъэх. Мыщ дэжыым анахъэу аналэ зытырагъэтыгъэр гъогурыкыном ишапхэхэр зыукъохэрэм атефэрэ пшэцэкыжыгъэр ягъэхыгъэныр ары. Мы категориэм кыхиубытэрэ Иоф мини 8-м ехъу хыкумхэм зэафыхэ. Водитель 6695-мэ пшэцэкыжыгъэ арагъэхыгъэ. Ахэм ащыцэу 953-мэ машинэр зэрафэнымкы фитыныгъэу ялэр къэзыушыгъэтыр тхылхэр алахыгъэх. Ешъуагъэу рулым кыры-тысхыгъэ нэгыри 170-мэ уголовнэ пшэцэкыжыгъэ арагъэхыгъэ.

Зипшэрылхэр щытху хэлъэу зыгъэцэкыгъэ судья нэгырэ заулэмэ АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм ищытху тамыгъэу «Закон. Пшэрыл. Цыфыгъ» зыфилорэмрэ и Щытху тхылхэр афагъэшъошагъэх.

Непэ Урысыем иэкономикэ зэолэгъэ кыныгъохэм ялэхъан, цыфхэм яхэхъохэр, ялэжыапкы нахь макы зычыгъэжыгъэм лъапсэ имылэу тарифхэм, уасэхэм къахэбгъэхъоныр политикэ мытэрэзэу Лылужъу Адамэ ылытагъ. Ащ аналэ тырагъэ-тын, хэбзэгъэуцужыгъэр зыукъохэрэм пшэцэкыжыгъэ ягъэхыгъэн зэрэфаер, а лъэныкыомкы хыкумхэм ялофшлэн зэрагъэпсырэм бэ зэрелъытыгъэр кыхи-гъэжыгъ.

Ялофшлэн зэфэхысыжыгъэу фэхуэгъэхэм уагъэрэзэнэу зэрэщытыр А.Трахъом кылыагъ, ау джыри гумэжыгъоу щылэр зэрэмымакыгъэ кыхыгъэжыгъэ, хыкумхэм ялофшлэн нахь агъэ-лэшыгъэу, цыфхэр къазэрэщы-гъыгъэхэр къагъэшъыпкыжыгъэ-нэу къаджагъ. Тызыхэт илээсэм пшэрыл шъхьалэу зыфагъэ-уцужыгъэрэм, гухэлъэу ялэхэм кыкыкы къащыуцужыгъ.

ТХЪАРКЪОХЪО Адам.

Сурэтхэр А. Гусевым тыри-хыгъэх.

Игъом ыкыи икыоу птымэ...

Псэуплэ-коммунальнэ фэло-фашлэхэм ауасэ илээс кыс хэхъо, цыф кызырыкыомкы ахэр тыгъуае хуыгъэх. Ащ кыхыгъэжыгъэ, нахь макы зэрэтышт шыкы зэфэхыгъафхэм альэхъух, къагъотых, ахэр агъэфедэхэзэ электроэнергие, псыр «атыгъух».

Шыпкыгъэ, псэуплэ-коммунальнэ фэло-фашлэхэм ауасэ нахы-бэрэхэм аукычышъурэп, арэу щытми, ыпкы хэмылэу ахэр къэралыгъом кыуитыштхэп, пфигъэцэкыштхэп. Арышъ, счетчикхэм къагъэлъагъэр шыкы зэфэхыгъафхэмкы чызыукуащэрэм е «тыгъохэрэм» нахь лъэ-

шэу альыплэхэ хуыгъэ, пшэцэкыжыгъэ нахь агъэлъагъэ.

Мары АР-м экономикэ хэхъоныгъэхэмкы ыкыи сатыумкы и Министерствэ ипресс-къулыкъу кызыритыгъэмкы, блэкыгъэ 2015-рэ илээсэм кыкыкы Адыгеим иэнергетикхэм электроэнергием исчетчик мини

7-м ехъу ауплэкыгъэ. Хэзыгъэ имылэу пстэури кызыгъэлъэгъошт рентгеновскэ приборэу агъэфедэжыгъэм ишлуагъэжыгъэ, счетчикхэм зэхыкыныгъэу афашыгъэхэр кыгъотыгъуае афэху-гъэхэп. Электроэнергиеу агъэ-

федэжыгъэр зыфэдызыр кызыгъэлъэгъорэ счетчикыр зэтырагъэ-кыкыгъэу гъогуу 13 кыхагъэ-щыгъэ. Ахэм агъэфедэжыгъэр нахь макы кызыгъэгъэлъэгъоштхэр ахагъэуцужыгъэхэу, ащ ишлуагъэ-кы нахь макы атыгъыгъэ. Ащ фэдэ «хэкыжыгъэ» зышыгъэ-хэм ялоф зэафынэу тхылхэр

правэухъумэкло органхэм ыкыи судхэм алэкыгъэхыгъэх. Тлэмэ ялоф судыр хэлъагъэ ыкыи ахэм тазыр атырылхыгъэ. Зэхэуыта-гъэу кыплэжыгъэ, ахэм кыаты-жыгъыгъэр сомэ миллиони 2,5-рэ мэхъу.

Электроэнергие «птыгъуныр» бзэдэжыгъэу зэрэщытыр, тапэки ащ тетэу зэралыплэжыгъэр ыкыи ащ фэдэ зышлагъэу агъэунафыхэрэм административ-нэ е уголовнэ пшэцэкыжыгъэ зэрэхыгъыгъэр энергетикхэм кыало.

Джащ фэдэу электроэнергие зыгъэфедэхэрэм игъом ащ ыпкы кыатыным фэгъэпсыгъэ закон-кы блэкыгъэ илээсэм ыкыи кыдыгъыгъэр. 2015-рэ илээсэм итыгъэгъазэ и 5-м кышыубла-

гъэу, игъом ыкыи икыоу электри-чествэу ыгъэфедэжыгъэм ыпкы зымытыхэрэм ахыщэ тегахъохэр къафалыгъэжыгъэх. Ар унагъохэм ямызакъоу, псэуплэ-коммуналь-нэ фэло-фэшлэ зэфэхыгъафхэм ягъэцэкыгъэ пыл компания пстэ-уми афэгъэхыгъэу щыт.

Ахыщэ тегахъоу кыалыгъэ-щытыр зыфэдызыр кыатыгъэп, ау бзэфедэжыгъэм ауасэ мыма-кы ехыгъэу зэрэптыгъыгъэр на-фэ. Электроэнергие «зытыгъу-гъэу» судым пшэцэкыжыгъэ зы-тырылхыгъэхэм ахыщэу аты-жыгъэ фаеу хуыгъэми гур егъэ-кыды. Ащ ухэмыхъаным пэе кыптефэрэр игъом птымэ нахь пыутэу кыпфидэкыгъэ.

ХЪУТ Нэфсэт.

УплъэкIунхэр зэхащэх

Адыгэ Республикэм исымэджэщхэм ыкIи аптекэхэм пэтху-лутхуэм ыкIи гриппым апэшлуклорэ Iэзэгъу уцхэр икIоу ачIэлъхэмэ Адыгейм и Прокуратурэрэ псауныгъэр къэухъумэгъэнымкIэ Министерствэрэ ялофышIэхэм мы мафэхэм ауплъэкIух.

Апэу уплъэкIунхэр къызыщырагъэжыагъэр республикэ инфекционнэ клиническэ сымэджэщы ары, мыр зэкIэмкIи плэкIори 150-мэ ательытагъ, ау непэрэ мафэм ехъулэу нэбгырэ 300 фэдиэмэ ащяIазэх. Пэтху-лутхуэр ыкIи гриппыр къызежыагъэм къыщыублагъэу плэкIорхэм мыщ щахагъэхъуагъ. Нэужым грипп къызеузырэ сымэджэхэр нахыбэу зычIэлъкъэлэ сымэджэщым инспекцием илофышIэхэр кIуагъэх. Мыщ пульмонологиэмкIэ отделением нэмыкIэу плэкIор 36-мэ ательытэгъэ терапевтческэ отделением Iоф ешIэ. Мы отделениемниитлуми, перинатальнэ гупчэм ыкIи кIэлэцIыкIу сымэджэщым ящыкIэгъэщт Iэзэгъу уцхэр къэлэ сымэджэщым епхыгъэ аптекэм къаретых.

«Iэзэгъу уцхэр икIоу къытIэкIэхъэх, сымаджэхэм ащкIэ гумэкIыгъо яIэп. Уз щынагъом зымыхъомбгъуным фэшI мыщ фэдэ уплъэкIунхэр тапэкIи лъыдгъэкIотэщтых», — къылуагъ Мыекъуапэ ипрокурор илэпыIэгъоу Михаил Иваненкэм.

Мыщ фэдэ уплъэкIунхэр республикэм имуниципальнэ образование пстэуми ащыкIотэщтых. ЗыгорэкIэ учреждениехэм алъэныкъокIэ хэукъоныгъэхэр къызыхагъэщхэкIэ, прокуратурэм псынIкIэу ыналэ атыридзэщт, лицензиеу Iоф зэралэхэрэри алахынхэ алъэкIыщт.

Уз щынагъоу гриппым зыщаухъумэным цIыфхэр дэгүлэх, сыда пIомэ ащ нэбгырэ пчъагъэ илIыкIыгъ. Ащ къыхэкIэу аптекэхэм бырсырышхо ачIэлъыгъ,

гриппым пэшлуклорэ Iэзэгъу уцхэр етIупшыгъэу зерапхъуагъэх. Мы мафэхэм цIыфхэр тIэкIу нахъ Iэсагъэх. Ау ащ кыкIырэп ахэр мысымаджэхэу, аптекэхэм уцхэр икIоу зэратемылъхэр ары ушъхагъур.

Адыгейм и Роспотребнадзор иведущэ специалистэу Борис Бочкаревым къызэрилуагъэмкIэ, аптечнэ организациехэм уцхэр икIоу цIыфхэм алэкигъэханхэ фае. Анахъэу гриппым пэшлуклорэ Iэзэгъу уцIтоу «Арбидол», «Кагоцел» зыфэпIощтхэр аптекэхэм шIокI имылэу ачIэлъынхэ фае.

Шъугу къэдгъэкIыжын, АР-м и ЛIышъхъэу ТхьакIушынэ Аслъан ежъ ышъхъэкIэ мы Iофым зэралпылпэрэр, анахъэу пэтху-лутхуэм, гриппым апэшлуклорэ Iэзэгъу уцхэр аптекэхэм ательхэмэ кIэупчIэ.

ТхьакIушынэ Аслъан исайткIэ цIыфхэм закыфигъази, медицинэ маскэхэр ыкIи вирусым пэшлуклорэ Iэзэгъу уцхэр непэ аптекэхэм икIоу зэралъхэр ыкIи а Iофыгъом лъэшэу аналэ зэрэтырагъэтырэр къариуагъ. Арэу щытми, аптекэхэм уцхэр ачIамыгъотагъэхэу е ахэм ауасэ лъэшэу дагъэкIоуагъэу щытмэ, цIыфхэм замыушъэфынэу, макъэ къарагъэлунэу къаджагъ. Псауныгъэр къэухъумэгъэнымкIэ Министерствэм «илиние пльыр» номерэу **8 (8772) 53-49-97-м** теонхэ алъэкIыщт. Ащ къыпкырыкIыхэзэ, нэужым уплъэкIунхэр зэхащэщтых.

Къэзыгъэхъазырыгъэр КIАРЭ Фатим.

Пенсионерхэм яфэгъэкIотэныгъэхэр

IофшIапIэхэм алут пенсионерхэм лэжыапкIэ къыкIэмыкIоу отпуск къалахын фитых. Ари фэгъэкIотэныгъэхэм ащыщэу мэху. Пенсионерым зигъэпсэфынэу нэмыкI субъект ит санаторие е зыгъэпсэфыпIэ-IэзапIэ горэм кIуагъэмэ, ащ гъогупкIэу ытыгъэр IофшIапIэм къыфыригъэгъэзэжын фае. Урысыем исубъект закьохэр ары мыщ къыщыдэлъытагъэхэр ыкIи илъэситIум зэ нылэп къызэрэзыфигъэфедэн ылъэкIыщтыр. Пенсионерым Iоф ымышIэмэ, мазэм мылыкIоу къыIэкIахъэрэр узэрыпсэун плъэкIыщт ахъэ анахъ макIэу субьектым щыгъэнэфэгъэм нэмысымэ, социальнэ Iэ-

пылэгъу къаихынэу фитыныгъэ иI.

Мы фэгъэкIотэныгъэхэр арых анахъ шъхьалэхэу къыхэбгъэщынхэ плъэкIыщтхэр. Мыхэм илъэсэу кыхъагъэм кIуачIэ яIэщт, ау зэкIэри пенсионерхэм къызфагъэфедэшъуштмэ къэшIэгъуае. Гушылэм пае, амыгъэкощырэ мылыкIубэ иIэу пенсионерэу шылэр макIэ, IофшIапIэ Iут пенсионерэу лэжыапкIэм пае IофышIэ IкIохэрэм ар къырамытынэу отпуск зыштэныби къахэкIыщтэп... Арэу щытми, мы фэгъэкIотэныгъэхэр къэзыпшъхьапэнхэ щымылэуи пIон плъэкIыщтэп.

ХЪУТ Нэфсэт.

АДЫГЭ ТХАКIОХЭУ ЩЫЛЭ МАЗЭМ КЪЭХЪУГЪЭХЭР

Цэй Ибрахым

(1890 — 1936)

Цэй Ибрахымэ Шъалихъэ ыкIор ТэхъутэмыкIое районым хэхъэрэ къуаджэу Шын-джые щылэ мазэм и 11-м, 1890-рэ илъэсым къыщыхъугъ.

Еджэгъэ-гъэсэгъагъ. Ытхыхэрэр 1912-м къыщегъэжыагъэу къыхиутыщтыгъэх. Цэй Ибрахымэ гъэшIэхэу къыгъэжыагъэу, ау творческэ IофшIэгъэ ин иI. Адыгэ прозэм, поэзием, анахъэу драматургием илахышIу ахилъхъагъ, урысыбзэкIи адыгабзэкIи тхэщтыгъ, ахэр гъэзетхэм, журналхэм, сборникхэм къащыхиутыгъэх. Пьесэхэу «Къоклас», «Фэмый», повестэу «Шъхъэзакъу», рассказхэу «Фатмэм игушIуагъу», «Баснэхэр» зыфилохэрэр къыдэкIыгъэх, урысыбзэкIэ зэдэкIыгъэхэри ахэтхэу. Цэир кIэлэцIыкIухэм афэтхагъ. «ТхьакIумкIыхэм ихъадэлус» зыфилохэрэ поэмэр тхылъ шъхьа-

фэу къыдэкIыгъ. Корней Чуковскэм, Самуил Маршак якIэлэцIыкIу тхыгъэхэм ащыщхэр адыгабзэкIэ зэридзэкIыгъэх.

Цэй Ибрахымэ адыгэ жэрыло IорIуатэхэм яугъоин-зэхэфын Iофышхо дишIагъ. Адыгэ профессиональнэ сценическэ искусствэм къежыапIэ фишлыгъ. Ащ ыпкъ кыкIэу, Краснодар апэрэ театральнэ техникумыр къыщызеIуахыгъагъ, лъэпкъ музыкальнэ искусствэм хэхъоныгъэ инхэр ригъэшIыгъэх. Къыгъэшагъэр илъэс 46-рэ. Зыщымылэжъужым «Ытхыгъэмэ ащыщхэр», «Фатмэм игушIуагъу» зыфилохэрэ тхылъхэр къыдэкIыгъэх. ТхакIор къызыхъугъэр илъэс 110-рэ зыщыхъугъэм тэфэу урысыбзэкIэ «Избранные произведения» ылоу 2000-рэ илъэсым къыдэкIыгъ. Лъэпкъ шIэныгъэм лъэужышIу щырил.

КIубэ Щэбан

(1890 — 1974)

КIубэ Щэбан Индрыс ыкIор Шэуджэн районым ит къуаджэу Хьакурынэхъаблэ щылэ мазэм и 15-м, 1890-рэ илъэсым къыщыхъугъ. Апэрэ адыгэ еджэгъэ-гъэсагъэхэу шIэныгъэ дэгъу зыгъотыгъэхэм ащыщыгъ.

1919 — 1925-рэ илъэсхэм Хьакурынэхъаблэ еджапIэм адыгабзэмкIэ щыригъэджагъэх,

я 20 — 30-рэ илъэсхэм еджапIэм пае зэреджэщтхэ тхылъхэм язэхэгъэуцон хэлэжыагъ. «Ныбджэгъу» (Сихъу С. игъусэу), «Хысап тхылъ», «Адыгэ календарь», «Адыгабзэм ибзэхабз», «Адыгабзэм итхыкI» ыкIи «Адыгэ оредхэр» зыфилохэрэ тхылъхэр къыдигъэкIыгъэх. Лъэпкъ искусствэм фэлъэкIырэр хишIыхъагъ. Театральнэ техникумэу Краснодар къыщызеIуахыгъагъэм, нэужым Москва дэт театральнэ институтэу А. В. Луначарскэм ыцIэ зыхъырэм и Адыгэ студие заом ыпэкIэ Iоф ащишIагъ.

Адыгэ ансамблэм изэхэщэнкIэ, ащ илофыгъохэм язэшIохынкIэ КIубэм бэ фызэшIокIыгъэр. Оредышъори, гушылэхэри ежъ иехэу оредыбэ иI. КIэлэцIыкIухэм апае ореды-

дыбэ ытхыгъ. КIубэ Щэбанэ лъэпкъ литературэм, искусствэм, культурэм Iофышхо афилэжыгъ. 1938 — 1940-рэ илъэсхэм Адыгэ научнэ-исследовательскэ институтым Iоф щышIагъ, лъэпкъ фольклорымкIэ макIэп ышIагъэр.

1943-рэ илъэсым IэкIыб хэгъэгу ифагъ КIубэр. Хэхэс зэхъуми, тхылъ пчъагъэ къыхиутыгъ, Шам, Париж, Нью-Йорк ахэр къащыдигъэкIыгъэх. КIубэм шIэныгъэ кIэн бай къыгъэнагъ, ар Америкэм ыпхъоу Саидэрэ шIэныгъэлэжъэу ЩэшIэ Казбекрэ къырашъыжи, Адыгэ республикэ институтэу шIэныгъэхэр зыщаушэтхэрэм иархив халъхъагъэх.

КIубэм ихэшпыкIыгъэ тхыгъэхэр дэтхэу тхылъ 1993-рэ илъэсым Мыекъуапэ къыщыдэкIыгъ. «Сэ сиорэд» зыцIэ тхылъыр 1996-м Мыекъуапэ къыщыхаутыгъ.

КIубэ Щэбанэ СССР-м итхакIохэм ыкIи СССР-м иком-позиторхэм ясоюзхэм 1936-м къыщегъэжыагъэу ахэтыгъ.

Иэшъынэ Хьазрэт

(1926 — 1994)

УсэкIошхоу Теуцожь Цыгъо итворческэ лъэуж зэщиз хэзымыгъэкIокIэщт цIыф гъэшIэгъоныбэ Гъобэкъуае къыдэкIыгъ. Иэшъынэ Хьазрэт ахэм ащыщ, лъэпкъ литературэм чIыплэ гъэнэфагъэ щызилэ тхакIу.

Иэшъынэ Хьазрэт Ахъмэт ыкIор Теуцожь районым ит къуаджэу Гъобэкъуае щылэ мазэм и 2-м, 1926-рэ илъэсым къыщыхъугъ.

1941-рэ илъэсым илъэсибл еджапIэр къыуи, къоджэ колхозым шылэжыагъ, МТС-м прицепчикэу, учетчикэу Iоф щышIагъ. 1943 — 1950-рэ илъэсхэм дзэм къулыкIу щыхыгъ. КъызэкIожьым, Адыгэ тхылъ тедзапIэм иредакторэу, хэку гъэзетэу «Социалистическэ Адыгейм» илитературнэ IофышIэу щытыгъ. 1962 — 1964-рэ илъэсхэм М. Горькэм ыцIэ зыхъырэ Литературнэ институтэу Москва дэтым и Апшъэрэ курсхэм ащеджагъ. Ихэку къызэкIожьым, хэку гъэзетым иотдел ипашэу илъэсыбэрэ Iоф ышIагъ, ащ пыдзагъэу, иаужырэ

илъэсхэм, опсауфэ, журналэу «Зэкъошныгъэм» иредактор шъхьэлэагъ.

Иэшъынэ Хьазрэт ытхыгъэхэр 1951-рэ илъэсым къыщегъэжыагъэу къыхиутыщтыгъэх. Усэхэр, поэмэхэр, баснэхэр, рассказхэр, повестьхэр зыдэт тхылъыбэ къыдигъэкIыгъ. Иапэрэ тхылъэу «Ныбджэгъу шъыпкэр» 1954-рэ илъэсым къы-

дэкIыгъ. Ащ къыкIэлъыкIуагъэх «Зэгъогогъухэр», «КIымафэми шылбэр мао», «Жыбгъэм хэт чыгъхэр», «Гъэтхэ пчыхъэхэр», «Баснэхэр», повестьхэу «ХъэситIу», «Зэрджаехэр», «ЗэфакIу», «Аштрам», «Чыгу IэшIу», «ЛIымэ къалорэ оред» зыфилохэрэр, нэмыкIэхэри. КIэлэцIыкIухэм апае тхэщтыгъ, поэмэхэр, пшысэхэр зыдэт тхылъэу «ШакIом имэфэ тхьагъу» зыфилохэрэр 1994-рэ илъэсым къыдэкIыгъ. Иэшъынэм итхылъхэр урысыбзэкIи Москва къыщыхаутыгъэх, «Сердечный перекресток», «Деревья на ветру», «Всадник переходит бурную реку», «Водяной орех», «Дар доброму вестнику», «Эту песню поют мужчины», нэмыкIэхэри.

Иэшъынэ Хьазрэт Урысые Федерацием итхакIохэм я Союз 1958-рэ илъэсым къыщегъэжыагъэу хэтгы, творческэ лэжыгъэшIу иI, ащкIэ адыгэ литературэр ыгъэбаигъ. Иэшъынэ Хьазрэт АР-м культурэмкIэ изаслуженнэ IофышIагъ.

Урысыем и Адыгэ шъолъыр къутамэу «Воспитанники комсомола — мое Отечество» зыфилохэр гуэхэлышхо щыхъоу фэтхъаусыхэ ДжармэкIо Юсыф Нухъэ ыкIоу янэ зэрэщымылэжыгъым фэшI.

Цыфхэр зыфэсакъыжынхэу къяджэх

Дунаир къэуцъылэу, температурэр инэу зехыкIэ, цыфхэр нахь зыфэсакъыжынхэу ашынэу УФ-м ошIэ-дэмышIэ IофхэмкIэ и Министерствэ и ГьэлорышIаплэу Адыгеим щылэм инженернэ-техническэ IофтхьабзэхэмкIэ иотдел испециалист-эксперт шхьалэу Рафик Касумовыр къяджэ.

Рафик Касумовым къызэри-лорэмкIэ, анахьэу чьылэр къы-зэгоон шынагъо зилэхэр нэжъ-лужьхэмрэ кIэлэцIыкIуэхэмрэ.

— Чьылэм изэрар къыюмы-кыным пае шыгыныбэ зэтэп-лхьэзэ зыщыплъэн фае. Ахэм фабэр нахьбэрэ алыгышт, — къылуагъ ащ. — Плэакъохэр бгъэфэбэнхэр анахь мэхьанэ зилэхэм ащыт. АщкIэ Iэпылэгъу къышфэхьуцхьтхь цым хэш-кыгъэ лъэпэд зэфэшхьафхэр. Iэлъэ фабэхэр шъупымылэу,

паIо шъуцымыгъэу е шхьэ-техьо шъутемыхьагъэу чьылэм шъухэмыхь. КIышъо пIанэмрэ гъучымырэ зэнэмысынхэм шъу-лпыплъ. ТхьакIумальэхэу, Iэ-лпынэхэу гъучI зэфэшхьаф-хэм ахэшIыкыгъэхэр зыпы-шъумылхьэх. Гъучып псынклэу мэуцъылы ыкIи ар шъом теп-кIэным ишынагъо щылэ мэхъу. Лъэшэу пшъыгъэхэм, къары-унчъэхэм е шъон пытэхэм яшъо-

гъэ цыфхэм чьылэр къяго-оныр нахь шынагъу. Шъон пы-тэхэм фабэ къыуатэу къып-щагъэхэу, ау ар лъэшэу плыхь. Цыфыр ешъуагъэ зыхьукIэ чьылэр къызэрэхыхэрэр къы-шIэрэп.

Чьылэр лъэшэу къызыюга-окIэ, охьтэ кIэкIым къыклоцI медицинэ Iэпылэгъум укьеджэн фае.

Дунаир зыщычъылэ уахтэм пшхырэм мэхьанэ ептыныр, улпыплъэныр шапхъэхэм къы-хагъэщы. Шагум удэтынэу зы-зыбгъэхьабыркIэ, тэрэзэу уш-хэн фае. Пкъышъолыр чьылэм пэуцужьыным пае кIуачIэу ищыкIэгъэщыр макIэп. Рулым кIэрыс водителхьэм яавтомо-бильмэ гъунэ альафын фае. Гъогу кIыхьэ техьанхэ зыхьукIэ игъэкIотыгъэу аулпэкIун, зы-горэкIэ урамым къыщыкIута-гъэмэ, ежъ-ежырэу ашIыжы-нэу фемыжъэхэу пэблагъэу щыт псэупIэм зарагъэщэныр ары шапхъэхэм къалорэр. Ащ Iэ-пылэгъу къащыфэхьуцхьтхь.

(Тикорр.).

Хэхьоныгъэхэр нэрылъэгъух

Къоджэ псэупIэхэм хэхьоныгъэ ашыным фэшI 2015-рэ илъэсым зэшIуахыгъэр Адыгэ Республикэм мэкъу-мэщымкIэ и Министерствэ мы мафэхэм зэфихьысыжыгъ.

Къэралыгъо программэу «Раз-витие сельского хозяйства и регулирование рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия» зы-филоу 2013 — 2020-рэ илъэ-хэм ателытагъэр щылэныгъэм щыпхырыщыгъэным къыдыхэ-лпытагъэу 2015-рэ илъэсым со-мэ миллион 912,9-рэ къатIуп-щыгъ. Ащ щыцъу сомэ милли-он 738,8-р федеральнэ бюд-жетым, сомэ миллиони 174,1-р республикэ бюджетым щыт.

Мэкъумэщ хьызмэтым, къо-джэ псэупIэхэм хэхьоныгъэхэр ягъэшIыгъэным ыкIи къэралы-гъо программэхэр щылэныгъэм щыпхырыщыгъэным къатIуп-щыгъэ мылкъур апэлуагъэхьагъ.

Къоджэ псэупIэхэм хэхьо-ныгъэ ашыным фытегъэпсы-хьэгъэ къэралыгъо программэм къыдыхэлпытагъэу 2015-рэ илъэ-сым газрыкIопIэ сеть километ-рэ 37,1-рэ, псырыкIопIэ кило-метрэ 34-рэ агъэпсыгъ. Крас-ногвардейскэ районым врачхэм апае офис щагъэу-цунэу аублагъ, джащ фэдэу Шэуджэн районым ХьапакIэм икьутырэу итым гурыт еджаплэу щырагъэжыагъэм ишын падзэ-

жыгъ. Ащ нэмыкIэу, унэгъо ыкIи специалист ныбжьыкIэхэу къуаджэхэм адэххэм псэупIэ амалэу ялэхэр нахьышIу шIы-гъэнхэм фэлорышIэрэ серти-фикат 20 аратыгъ.

— ЫпэкIэ зыцIэ къетIогъэ фэлэ-фашилэхэм 2015-рэ илъэ-сым сомэ миллиони 150,6-рэ апэлухьагъ, ахэм ащыцъу фе-деральнэ бюджетым сомэ мил-лион 83,1-рэ, республикэ бюд-жетым сомэ миллион 41,8-рэ,

муниципальнэ образованиехэм сомэ миллиони 9,8-рэ къа-тIупщыгъ. Джащ фэдэу сомэ миллион 15,9-рэ бюджетым емыпхыгъэ къэкIуапIэхэм къа-хэкIыгъ, — къыщалуагъ Адыгэ Республикэм мэкъу-мэщымкIэ и Министерствэ.

Шъолъыр программэхэм якъыхэхын фэгъэхьыгъэ уна-шъор Урысые Федерацием мэкъу-мэщымкIэ и Министер-ствэ зехищэгъэ комиссием пхырыкIыгъ. 2016-рэ илъэсым республикэ бюджетым щыт сомэ миллиони 138,3-рэ ащ пэлухьанэу агъэнафэ.

ПИАТЫКЪО Анет.

ТУРИЗМЭР

Проценти 10-кIэ нахьыб

Адыгэ Республикэм туризмэмрэ зыгъэпсэфилэхэмрэкIэ и Комитет макъэ къызэригъэлурэмкIэ, республикэм зыщызыгъэпсэфыгъэ цыфхэм япчъагъэ икIыгъэ илъэсым проценти 10 хэхьуагъ. Ащ къыхэкIэу республикэ бюджетым хьакъулахьэу къыхагъэр сомэ миллион 39-м нэсыгъ.

Туризмэм фэдэу къыхьырэм Адыгеим шыахьэу зэрэригъэ-жыагъэр ащ Iоф щызышIэрэ туроператорхэм ыкIи предпри-нимательхэм яшIоигъоныгъэхэр агъэцэкIэнхэу амал ялэ зэрэ-хьугъэм епхыгъ. Тизыгъэпсэ-фыплэ чIыплэхэр гъэшIэгъонхэу ыкIи къабзэхэу зэрэщытхэр цыфыбэмэ зэрарагъашIэрэм, ащ пае фестиваль зэфэшхьаф-хэм ренэу зэрахэлажъэхэрэм яшIуагъэ къэкIо.

Аужырэ уахтэм туризмэм Адыгеим зыциушъомбгъуным сомэ миллиарди 3 фэдиз пэлу-гъэхьагъ. 2015-рэ илъэсым изакъоу «Лэгъо-Накъэ икIэлап-чъэхэр» зыфиIорэ проектым ильыгъэкIотэн сомэ миллион 437,5-рэ тырагъэкIодагъ. Псыр ыкIи гъэстыныпхъэ шхьуантIэр зэрэрацэлIэгъэхэ ахьщэр фе-

деральнэ ыкIи шъолъыр бюд-жетхэм къахагъэкIыгъ.

ЗыгъэпсэфаIохэр IэкIыб хэ-гъэгухэм зэрэкIоштыгъэхэм къы-зэрэщыкIагъэр къыдалытэзэ, Адыгеир къыхэзыыхэрэм джы-ри къахэхьонэу мэгугъэх. Цыф-хэр къызыщыуцхьтхэ чIыплэхэм къахэхьо, зыгъэпсэфилэ зэхэ-тхэр кIэу агъэпсых. Аужырэ илъэсхэм лъэпкъ фестиваль-хэм, адыгэ къуае, къэбым, нэмыкI цыф зэхыхьэу зэха-щэхэрэм къаIкIопIэрэ цыфхэр нахьыбэ мэхъух.

Тиреспубликэ ичыюпс туриз-мэм илъэныкIо зэфэшхьаф-хэр щызэхэлпэнхэм тегъэпсы-хьагъ. Инфраструктурэр шэп-хьэ дэгъухэм адиштэмэ, Ады-геим зыщызыгъэпсэфыштхэми къахэхьошт.

(Тикорр.).

Зыныбжъ хэклотагъэм утын рихыгъ

ТэхьутэмыкIое районым щызэрахьэгъэ хъункIэн бзэджэ-шлагъэм епхыгъэ уголовнэ Iофыр следствием зэхифыгъ. Мы районым щыпсэурэ илъэс 89-рэ зыныбжъ пенсионер-кэм зэратыгъуагъэхэм фэгъэхьыгъэ къэбарыр хэбзэхьу-макIохэм къалызыгъэлэсыгъэр ащ игъунэгъухэр ары. Чы-плэм псынклэу къэсыгъэ следственнэ-оперативнэ купым бзэджэшлагъэ зезыхьэгъэ хульфыгъэр къыубытыгъ. Ахэм зэрагъэунэфыгъэмкIэ, изакъоу псэурэ нyoм дэжэ бзэджашIэр мы мафэм къэкIуагъ. Пенсионеркэм хульфыгъэр иунэ ригъэ-хьагъ, сыда плэмэ ар ышIэщтыгъ, ипсэупIэ гъэцэкIэжынхэр ришIылэнхэмкIэ Iэпылэгъу къыфэхьуагъ. Хульфыгъэм псынклэ Iофэу ахьщэ зэрищыкIагъэр пенсионеркэм рилуагъ, ау ад-рэм къыритын ыдагъэп. Ащ къыхэкIыкIэ, лажъэ зимылэ бзыльфыгъэм ар тебэнагъ, утынхэр рихыгъэх, идышъэ тхьа-кIумальэхэр пыхыгъэх, ахьщэу унэм ильыри ыштагъ. Зэ-рарыр сомэ мин 20-м ехьугъ. Пенсионеркэм ипсауныгъэ изытет дэI дэдэу сымэджэщым къагъэсыгъ. Полицейскэ-хэм зэрагъэунэфыгъэмкIэ, бзэджэшлагъэр зызэрихьэгъэ уахтэм хульфыгъэр ешъуагъэу щытыгъ. Следствиер окIофэ ащ лажъэ зэрилэр хэбзэхьумаIохэм агъэунэфыгъ, уголовнэ Iофыр ТэхьутэмыкIое район хьыкумым зэхифынэу щыт.

АР-м хэгъэгъу IкIоцI IофхэмкIэ и Министерствэ ипресс-къулыкъу.

ХЭТИ АЩЫГЪУПШАГЪЭП, СЫДИ АЩЫГЪУПШАГЪЭП

Пионер-лыхъужьыр яплъап

Мыекъуапэ иеджэплэ-гъэсэплэ лицееу N 8-м лыхъужьныгъэм ищысэ зэфэш-хьафхэмклэ еджаклохэр щаплух. Ащклэ хэткли щысэ ин хъурэр пионер-лыхъужьыу Женья Поповэу мы еджаплэм щеджагъэр ары. Ильэс 13 нахъ зымыныбжыгъэ Жене заом ыплэклэ анахъ клэлэцлыклу сэнаушхэу, чанхэу, лэдэбныгъэ зыхэлъэу мы еджаплэм члэ-сыгъэхэм ащыщ. Еджэныр, художествен-нэ тхылхэр, спортыр икласэхэу ар къэтэджыщтыгъ. Ау Хэгъэгу зоохор Адыгеими кынынэсыгъ, фашистхэм хэ-кури, Мыекъуапи аубытыгъагъ. Ар зыхъугъэр 1942-рэ ильэсым ишышхъэлэу маз ыкли мэхиз имыкьум нэмыц те-хаклохэм жьалымыгъэ маклэп тичлыгу щызрахьагъэр.

Мыекъопэ классибл еджаплэу N 8-м

щеджэщтыгъэ пионерэу Женья Попо-вым фэлъэкырэмклэ пым ебэнын му-радыр зыфишлыжыгъагъ, «связист» сэнэхьатыр кыыхыгъагъ. Телефон гъучлычхэр зэпиупкыштыгъэх. Гитлеров-цэхэр апэрэмклэ гузэжыгъу хэфагъэх. Ау Юфыр ащ кышыуцугъэп, нахъ къэ-мыльэшыгъэмэ. Джашыгъум нэмыцхэмрэ ахэм ягъусэ полицейхэмрэ бзэджэ-шлагъэр зилэшлагъэм лыхъухэу фе-жыагъэх. Тыгъэгъазэм и 19-м, 1942-рэ ильэсым клэлэр аубыти, агъэтлысыгъ. Жене гестапэм щалыгъыфэ, сьд зыра-ши, зы джэуап къаритыгъэп.

Шылэ мазэм и 17-м, 1943-рэ ильэ-сым пионер-лыхъужьыу, аужыпкъэм, иунэ зыдэщыт чыплэр пыйхэм язымы-луагъэр, ежъ клэлэ лэахъор кызыхъугъэ мэфэ шыпкъэм, къалэм дащи, Мые-

къопэ дубзаводым пэмычыжъэу щау-кыгъ. Ащ тхьамэфитлу имыкьу теша-гъэу, шылэ мазэм и 29-м тидзэхэм Мыекъуапэ фашистхэр дафыжъи, къа-лэри, ащ щыпсэурэ цыфхэри шхьа-фит ашыжыгъэх. Зиини зицлыклуи зэ-фэдэу лыгъэшхо зыхэлъ советскэ на-родым гитлеровцэ техаклохэр кытеклон-хэ зэрамылэклыштыр ащ кыушыхьа-тыгъ.

Я 8-рэ лицейм хабзэ щыхъугъэу, Женья Поповым ыцлэклэ лфотхъэбзэ ильэс къэс щызэхэщэ, пионер-лыхъужьыр яплъаплэу, еджаклохэм яеджэн пшэрыл щытху хэлъэу зэшлуахы.

МАМЫРЫКЪО
Нуриет.

Сурэтым итхэр: **Женья Поповыр янэ-ятэхэм агот.**

(Кызыкълэыкlorэр
шылэ мазэм и 27-м
кыдэклыгъэ номерым ит).
— Тыгъоспчыхъ сьд зыушл
кыизэхэмынэгъэ машинэр мып-
чэдыжъ сьдэу шлэхэу кыизэ-
хэнагъа?!

Казбек лущхыпчыкли джэ-
уап кыытыжыгъ:

— Зыккытфигъэгъусэгъагъ.
Ыгу рыхыгъэп бзылфыгъэ
дэхэ дэдэр Краснодар нэс
къэсцэгъахэу, сыдашхэу, сы-
дешоу сыдышысыгъэу, чэщым
сыгомьлэу ськложыныр.

Дэхэнагъо кышлагъ Казбек
кымыложьыми, тыгъоспчыхъ
машинэм зи зэрымьлэжыагъэр.
«Машинэ лш уимашинэ» ылуагъ.
Ежымы шлоигъоджагъэп ма-
шинэм «зызэригъэгъусагъэр».
Джы зэгупшысэщтыгъэр унэм
ихъажьмэ, «Нычэпэ тыдэ ушы-
лагъа?» ылоу ил кьепчлымэ
рилоштыр ары.

Чэщым сыхьатыр пшыкьлутлм
дэхыгъэу сымэджэщым кыи-
кыжыи Шумафэ ядэжъ кыизэ-
кложьым, Дэхэнагъо иплэ хэ-
лэпти, зыфыхьын ышлагъэп.
Унэхэр кызэпипплыхъагъэх,
ау тыди шылагъэп. Лъэгъун илэу
унэм икыгъ ылонти, иплэ зэрэ-
зэлыхыгъ. «Ядэжъ клажыгъэ-
на?» ары зэклэм ышхъэ къе-
уагъэр. Шыгуаз ыгу кызэрэ-
фэмыкlorэм. Зитлэкли гьолы-
жыгъэми, чыер кьемыкlorу
гумэклым хэтэу шылъыгъ.

Пчэдыжыым Дэхэнагъо унэм
кыизэхъажьым ыгъэгъушлуагъэми,
игумэкл кыфидзыгъ:

— Нычэпэ тыдэ ушылагъа?
Уимысэу унэм сыкыизэхъа-
жыым, уздэщылар сымьшлэу
сыгу щыбгъэшлагъэр икьущт.

— О уифэшъуашэр сыолъэ-
бэкьоныш, оц нэмыкыли сыго-
лыныр ары, — ащклэ ил гу-
цаф кыфишлыным тещыныхъ-
ти, пэшлорыгъэшъу фидзыгъ.
— Ау ар о уифэшъуашэми,
сэ сшхъэ еспэсыжыырэп. Та-
дэжъ ськложыгъагъ, ау тянэ
кыисфидагъэп. Тхьэм насыпэу
кыисфидыгъэм сфэхъу-сфэ-
мыхъуми сезэгъын фаеу ыло
зэхъум кьэзгъэзэжыгъ.

Ежымы Дэхэнагъо зыдэкло-
гъэщтэу Шумафэ кышыхъу-
гъагъэр арыти, ышлэш хъугъэ.

— А сыпсэ закъу, сэ сшлэ-
рэп ащ нахъэу кыпфэсшлэ-
щтыр, о пшлоигъоу сшлэмэ, си-
амал кыыхыхъэнэу щытмэ,
пфэсшлэным сызэрэфэхъазы-
рыр кыбгъурылогъахэу кыс-
цэхъу, ау ащи укьиубытырэп.
Зыкысщыодзые. О усимылэжъ
зыхъурэм сэ сьд сицылэжъ?

ПЭНЭШЪУ Сэфэр

«Дахэу
укъэхъун
нахъи...»

Рассказ

Сыкыизэхэпшыклымэ сыда фэ-
луагъэр? Тэрэз уянэ кыуи-
луагъэр. Тхьэм насыпэу кып-
фишлыгъэм уезэгъын фае, —
игумэкл кырилотыкыгъ Шу-
мафэ.

Дэхэнагъо ил тлэкли ыгу
егъужыгъ. Ащ ришлагъэмклэ
ифэшъуашэр «Нычэпэ узголы-
гъэм дэжъ клажъ» кырилонышъ,
фыклаеу кыфыныр ары. Ащ
ычлыплэклэ «сыпсэ закъу» ылозэ
шхъэкьлэубзэ зыкыфешлы. Ау
ащи Дэхэнагъо кыуубытыгъэп.

— Ори сыкыизэхэпшыклымэ
сьд фэлэгъагъ, псэогъу сып-
фэхъунэу сызэрэфэмыахэр
пллэзэ, укыисэбэни сыпхыгъ,
зыгу кыисфэклорэ клалэхэм
сахэбгъэныгъ. Сыцэлэфэ ар
кыпфэзгъэгъуным ушымыгъ.

— А хэукьоныгъэр сзэгъэ-
шыгъэр, си Дах, зэл-тлоп кыи-
зэрэослуагъэр. Сэ силажъа лъэш
дэдэу сыгу урихыгъэмэ, усимы-
лэу сыщылэн сымьлэкьы-
щтгъагъэмэ?!

Егъэжыгъахэ хъугъэти, Дэ-
хэнагъо ыгу рыхыгъ Красно-
дар ихъаклэщ горэм Казбек
щыголыныр. Ау нэужым зыкли
чэщым кьэмытэу игъом Каз-
бек зыкыригъэгъэщтыгъэп.
Апэу чэщым кыизэтым, ил
ышлэш зэригъэхъун тельхэплэ
дэгъу кыгъотыгъагъэр шхъае-
м, ыгъэлцлэ зэпыты хъумэ, ышлэш
зэригъэхъун тельхэплэ ренэу
кыфэгъотыщтэп, гуцаф кыфи-
шлын ыльэклыщт. Ил щэщынэклэ
арэп, Казбек лүклэу зыригъэ-
жыагъэм ыуж щигъэзыеным игъо
хъугъэу ылытэу, ау моу ащ
игухэлъ шыпкъэмклэ нахъ те-

убытагъэ илэ хъуным ежэу зи-
лажэщтыгъ. Анахъэу зытешы-
ныхъэрэр Казбек зэрэголыгъэр
ил ышлэмэ, сьд фэдизэу шлу
кьельэгъуми, кыфимыгъэгъу-
ныр ары. Къахълэу алоу къуа-
джэм щыригъэгъушлэнхэу фэ-
ягъэп.

4

Шумафэ лфшлэплэм щылагъ
полицием илофышлэ нэбгыритлу
кылытыкьлэу, машинэм рагъэ-
тысхыи, район гупчэм защэм.
Ащ Дэхэнагъо шыгуазэ зэхум,
зыфыхьын ышлагъэп. Ил зыфа-
гъэтлысын фэдэ къольэу ышлэ-
рэп. Нэужыр ары зишлэжыгъэр
сымэджэ хыльэ хульфыгъэ
горэ операция ил ышлын зэ-
хъум къуалъхъэ кыритынэу
зыфыхегъэпсым, ащ пэе къогъу
къомыхъажыщтэу ылогъагъэми,
ащклэ Лымафэкъо Шумафэ
игугъу ашлэу зэхихыгъэти, вра-
чым ар ышлэныр кьэрарынча-
гъэу еплъыгъэти, полицием ма-
къэ ригъэлугъ. Адрэхэм зэрэ-
кложьыр кырылуагъ. Нэужым
«ащ фэдэ сэ еслуагъэп, къуалъ-
хыи кылысхыгъэп» ылонышъ,
зырымьгъэнэным пэе ахъщэу
ритыштхэм арытхэгъэ пчъагъэ-
хэр атыгъэх. Уахътэу зыщыфи-
хыштымклэ зэзэгъыгъэх. Ащ
ехъулэу полицием илофышлэхэр
нэсыгъэхэми, ллэу макъэ кьазы-
гъэлугъэр тлэкли гузэжыуагъэу,
ахъщэр Шумафэ ритыгъахэу
кычлэкьыгъ. Ллым полициехэр
зыфыреплэкьхэм, зэрэритыгъа-
хэр къарилуагъ, ау стол дэгъэ-
чым лалэ фишлыгъэти, ар кыи-
зызэлэуахым ахъщэр дэлъэу

кычлэкьыгъ. Емылэхэу, шыхъа-
тэу сымэджэщым илофышлэ
нэбгырищ къащи, Шумафэ
еупчыгъэх:

— Мыхэр тыдэ кыкылыгъэ
ахъщэха?

— Тыдэ кыкылына, сэ си-
ахъщэу дэлъых, — ылуагъ Шу-
мафэ.

Ащ ыуж ахъщэр кыдахи,
ахэм атетхэгъэ пчъагъэхэмрэ
ежъхэм алыгъ тхылыплэм ит-
хагъэхэмрэ зэрагъапшэу ауб-
лагъ. Шумафи хъугъэр кыгуры-
луагъ, бзэгу зыхыгъэм нэжъклэ
фыреплэкьли фидзыгъ:

— О уифэшъуашэр узгъэ-
хъужыным пэе операция ус-
шыныр арэп, узгъэлэн фэягъ.
Джы сьд ыложыгъэкли кыи-
кыжыын зэрэщымылар Шума-
фэ кыгурылуи, кылытыкьлуа-
гъэхэм апэуцужыгъэп.

Хъугъэр Дэхэнагъо ыгу кье-
оним ычлыплэклэ нахъ игопэ-
гъах. Казбек псэогъу зыфишлы-
штымэ джы пэрыохъу щылэжъэп.
Ылэкли шылагъэп, ау джы Каз-
бек нахъ дэгүлэнкли мэхъу.

Ил загъэтлысыгъэм ыужу
Казбек Дэхэнагъо зыкылуи-
гъа-кложьыгъ, ау гу зылытагъэр
мафэу тешлэрэм кьэс ыгу нахъ
кыизэрэфэушлырэр ары. Плэм
зэдэклужыгъэхэми, ыпэрэ клэ-
щыгъор кыфырилэжыгъэп,
«сыпсэ закъу» кырилоуи зэ-
хихыжыырэп. Псэогъу зыфишлы-
ным иугъу кыфишлыжыи-
щтыгъэп. Ащ Дэхэнагъо кыи-
гъэгумэкьыгъ. Ыгу кыфилъ
шыпкъэр зэригъашлэмэ шлоигъу,
ау кыизэрэригъэлэщт шлыклар
кыфэмыгъотэу егушысэщтыгъ.

Пчыхъэм шьонхэри ылыгъэу
Казбек ыдэжъ кыизэклэм, Дэ-
хэнагъо гушлуагъ. Казбек игу-
хэлъ шыпкъэмклэ пчыхъашъ-
хъэ клэклэупчыхъан игухэлъыгъ.
Зыщепчлыщт уахътэри кыхи-
хыгъэхэагъ, хульфыгъэм зы-
горэ кыпфишлэнэу уфаеу
еплоклын хъумэ, зыщеплонэу
аныхышлоу зыфалорэр ары.

Ешхэу, ешъоу пчыхъэм дэ-
гъоу щысыгъэх. Плэм зеклужъ-
хэм, Казбек анахъ кыизышлэ-
кълэлыхъагъэм тыригъафи Дэ-
хэнагъо фыхигъэпсыгъ:

— Казбек, псэогъуклэ укыис-
фаемэ, пэрыохъу щылэжъэп...

— Ауми шылагъэп, — къэ-
гулагъ Казбек.

Ащ Дэхэнагъо кыригъэкьы-
гъэр шхъафэ, лы зэрилэм пэе
кымыгъанэу псэогъу зыфи-
шыштыгъэу ары.

— Адэ джы сыда узажэрэр?
— Кыизгурьилорэп уиупчлэ

зыфэгъэхыгъэр, — зыкышлыгъ
Казбек.

— Псэогъуклэ укыисфаемэ,
игъо хъугъэ сэлэш ары.

— Ащ ушыгъэу унэпцэшлу
умыгъэхэу, ащ фэдэ гухэлъ
силагъэп, джыри силэп.

— Ы?! — зэхихыгъэм кыи-
кыгъэштагъ Дэхэнагъо. — Орба,
Казбек, сыпшлорэхэ дэдэу,
мэлэичэу ошъогум кьехыгъэм
сыфэдэу кыисэзылоштыгъэр?
Сыда джы кьэхъугъэр?

— Сыда зи кыбгъурымылоу
клэлэцлыклу гыб-щыбым фэ-
дэу зыкыизклэпшырэр? Ауштэу
сымылоштыгъэмэ сызгобгъэлъы-
щтыгъа?

Ыгу мэстэлыгъэ кыхилугъэ
фэдэу Дэхэнагъо кышыхъугъ,
ау ащ кыкьлэпшылуагъэр ары
утын хыльэ дэдэу кытефа-
гъэр. Казбек илоф зыхегъэ-
кьыхэм, такъикъ заули кыи-
гомьлыжыгъэу къэтэджыжыи зи-
фэпэжъ зэхум зыфэщылэгъэп:

— Сыда, Казбек, арэу гүлэнэу
щылэр, сыхъат горэми садэжъ
ушылыжыынэу уфэмыежъэу?

— Кьэхъугъэр нафэба,
уадэжъ сыкыизфэклогъагъэр
згъэцэкьлэгъахэ.

— Зэрэхъурэмклэ, Казбек,
псэогъу сыпфэхъуным сышы-
гъыжыынэу щытэп, тилоф ащ
щытыухыгъ, ара? — къэгүлагъ
Дэхэнагъо.

— Ащклэ ухэукъуагъэп, —
дысэу Казбек кыфидзыгъ. —
Бзылфыгъэ шхъэмылпытэжъ
псэогъуклэ сэ сыфаеп. Уил
епшлагъэр ары сэри кыисэпшлэ-
щтыр. — Ар кыизэрилоклъжыи,
Дэхэнагъо кыилоштыми емы-
жэжышъоу унэм икыжыгъ.

Уишлэныгъэмэ, уигуетыныгъэ ахегъахъо

Бэмышлэу сыныбджэгъу Пэнэшъу Руслан икабинет сыхлэхъагъэу тхылъ горэ кыситыгъагъ. Ар искусствоведэу щымылэжъ Кушъу Аслъан ытхыгъэмэ ащыщхэр зыдэтэу «Читая книгу жизни» зыфилорэр арыгъэ.

Чылэм сыкъэкложьы охътэ шлуклае тешлагъэу, тхылъым седжэнэу сытлысыгъ. Иапэрэ нэклубго ит сурэтым сеплымэ, зитеплэккэ лъы интеллигент къопцэ лэпс-лэпсыр илофшлэпэ стол кларыс, тхылъ горэм еджэ, нэмык! тхылъхэри кьегъэтылъэкыгъэх, позировать зэрымышлырэр, объективым ымышлахэу зэрифагъэр кыхэщы, гупшысэ куу горэм хэт. Сыкъеплтыхмэ, ыгъэшагъэр сшомэккэ дэдэу сяплъы илъэсэу клэтхэгъэхэм, сьд лэужыгъу 52-р лъэпкъым шоглабэ кыфэзыхышъуштыгъэ гъэсэгъэ шлагъомккэ?..

Сшлахэщтыгъэп Кушъу Аслъан, игъэклотыгъалоу зызгашлэмэ сшомгоу икъэбар тхылъыр зэпырысэгъазэ, кызысэпырысэгъэзжы, главлениер зэпысеплтыхъ... Апэрэ тхыгъэхэр плуаблэм фэгъэхыгъэх, ахэм сяджэшт, сшогъэшлэгъон, ау ыклэккэ кышесэгъажэ, адыгабзэккэ тхыгъэхэмккэ: «Хэт мыныбжыклагъ?», «Гъэтхэгъ ащыгъум», «Сэтэнай-къэгъагъ», «Антуан де Сент-Экзюпери»... лф кызырыккэ шьыпкъэх кызытегушылэхэрэр, зи гъэшлэгъонышхо зыхэмьл лф фэдэх, ау ...кылуатэрэм нахы кызыри-лорэ шыккэр, игулыт, изэхэ-шык! — къэзылорэм ыгоу кыпфырихырэр ары сэ сызыпы-зыщхэрэр, спэблагъэ зышлэу егъашлэ сшлэщтыгъэм фэдэу кысшызыгъэххэрэр, нахь исшыккын гухэлъ сзыгъэшлырэр. Зэрэзгъэунэфыгъэу сыгуккэ ащ лъыпытэу: поэтыгъ мыр ыгуккэ! Гулытэ чанрэ гу къабзэрэ зилагъ, илъэпкъ шлу дэдэ зылъэгъуштыгъ! Куоу гупшысэрэ лыгъ, гупцэнагъ — ащ фэдэу бэп узылулэн плъэкыштыгъ. Итхыгъэхэу зигугъу къэсшыгъэхэм ащыщ горэм кызырэ-шлюу — лйщ ялэклагъэр кызы-щилорэм — адыгэ лыжытлоу зыццэ кырипорэмми А. П. Чеховым зэфэдэу зы шэн ахэ-лпыгъ цыфыгъэрэ лыгъэрэ япхыгъэу «лофэу мы дунэе да-хэм щашлэрэр шлу алэгъоу, цыфхэр якласэхэу псэугъэхэти, щылэныгъэр ин дэдэу шлу алэгъуштыгъэ. Ащ кыхэккэу агу къэбзагъэ, ыгъэгумэккыштыгъэхэр ллэхэ зэхъум амыухыгъэ лфэу кышанэрэр цыфхэм ащ нахыбэрэ шлу афашлэжынын зэрамылъэкыштыр ары». Ежъ Аслъани ахэм афэдагъэу кызыгурылуагъ ыккы итхыгъэхэмккы нахь куоу зэсэгъэшлэфэ сшлуа-бэ дашлэщтыгъэ.

Адыгэм ищылэныгъэ лутлэным хашыкыштыгъэ плуаблэм ыккы нэмазлыккым чыплэшхо ща-убытыгъыгъ, зэфэдэу ар унагъо лэпчэ щагъэфедэщтыгъэти. Ащ кыхэккэу зэфэдэу ар адыгэ бзылфыгъэмэ ашышъуштыгъ. Фэлэпэлэсэ дэдэ хъугъагъэх плоблэ шыным адыгэхэр, художественнэ творчествэм ипкыгъо хьалэмэтхэри къахафэ-щтыгъэх ахэм мымаккэу, сю-

жет гъэнэфагъэ зилэ сурэтхэри атэтхэу!

Ау зэхъоклыныгъэшлэхэм альэныкъоккэ лъэхъанэ кы-хэккыгъ плуаблэмэ япрактическэ гъэфедэн кыкырыгъэхэу. Ащ плоблэ шыным типигъэккыжыгъ тлэккы-тлэккыгъ. Шыккэу пылпы-гъэри, традициеу зэлудгъэккэ-гъагъэхэри тлэккыжыгъэх. Ары шъхъаеми, тильэпкъ куль-турэ шыщба ар, дышъэ идэн-ми фэдэу! Умышлэмэ мыхъушт шлэныгъэба! Арышъ, плуаблэм ишлын технологиеу пылпыгъэм, ащ имэхъанэ игъэклотыгъэу ис-кусствоведэу Кушъу Аслъан кызыратегушылэрэм мэхъанэ-шхо ил. Тильэпкъ искусствэ щатэфэрэ чыплэр ащ щарегъэ-гъотыжы. Ащ дыккыгъоу я XIX-рэ ллэшлэгъум кышгъэ-жъагъэу адыгэмэ янароднэ искусствэ зинэплэгъу итыгъэ-хэми аццэ кырыло О.В. Мар-граф. А.Пираловым, Б.Е. Хижняковым, М.З. Азаматом, Кьоджэшаом афэдэхэу. Игъэк-лотыгъэу адыгэ народнэ творче-ствэм изытетыгъэр зэзыгъашлэ зышлэогъэхэмккэ ахэм ямэхъанэ ины ыккы ащккы Аслъан ты-фэрэзэныр кыплэжыгъ.

Етлани Аслъан шлуккэ фэс-лэгъурэмэ ащыщ плоблэ шы-ным кытегушылэ зыхъуккэ, илъэсишъэ пчъагъэрэ плуаблэм ихудожественнэ дэхагъэрэ шлуагъэрэ яхэгъэхъон адыгэхэр зэрэпылпыгъэхэр кызырипорэр ыккы ащ ишлынккэ традицие гъэ-нэфагъэхэр зэрэзэлуагъэклагъэри ыккы лъэпкъым адрэ нэмыккэ лъэпкъмэ якыхэушъхъафыккы-ккэ амалэу зэрэщытыгъэр кы-зырипорэр.

Кушъу Аслъан итхыгъэ иккыоу уналэ тырыуегъадзэ ижыккэ кышгъэгъэжъагъэу адыгэмэ яду-нэететыккэ зыфэдагъэми. Гушы-лэм пае, зычлэсыштыгъэ унэм ишлынккэ, ащ изытетыштымккэ еплпыккэу, гузэхашлэу, лъэпкъ гупшысаккэу халхъэщтыгъэр. Аслъан нэмыккэми ар къат-хыжъэу улуккэшт, ау бэмэ мыри зы кэккыуапкэу афэхъун-ба, игъэклотыгъэу ащ игугъу мы тхыгъэм кышешы: «Ахэм, адыгэмэ зэккэми, яунэхэр зыхашыкышхэрэр уарэр, къа-мылыр, пхъэр арых ыккы зышъ-хъэ зылпытэжырэм хъайнапэ-ккэ зыфилъэгъужыштыгъ мы-жъом хишыккынышъ, пытэу ышыныр ащ цыфыным илъэхъ-чагъэрэ ищынэпхагъэрэ кы-ригъэлъагъохэу алоты, ашъхъэ ежъ-ежырэу къамыуухъумэжы-шъушт фэдэу мыжъо кьогъу зашыну...» Унэхэр зыхашы-кыштыгъэ пкыгъомэ аццэ кьепкэ зыхъуккэ, ятлэри ахэм ахэбгъэхъан фаеу сэлъытэ.

Ащ фэдэ унэ шыккэр кы-зызэхэккыштыгъэр джыри — бэккэ къабэккэу къатэбэнэрэ пыймэ анэлэу афэгъэзагъэу «стенка на стенку» зэралоу апэуцужынын хэр адыгэхэм яхэбзагъэп, яцы-фышъхъэ нахь кызызэтырагъэ-нэным пай, лушыгъэ-тхъагъэп-цыгъэр кьабэккэу ахэм язэуа-ккэхэр зэхэщтыгъэх. Мыхъу хъумэ чылэр къабгынэти, ар

къамыуухъумэу, мэзцунмэ, къушъ-хъэмэ яккыжыштыгъэх. Етлэнэ чылэу тырагъэжыккыгъэхэр а чыплэ дэдэ е нэмык! чыпккэ щагъэуцужыштыгъэх псынккэу зэдэлэжхэзэ, зыхашыккыштыгъэр хъоигъэхэти тыдэккы.

Плуаблэмрэ адыгэ унэмрэ ятегушылэнккэ язэгъунэгъугъи мэхъанэ имылэу щытэп: тлур-и блэныр (плетениер) ары зы-хахъэрэр — ижыккэ кышешъ-жъэу адыгэмэ яунэгъо кккэ гъэпсыккэ ыккы ямэкъумэщышлэн зэпхыгъагъэхэр: плуаблэм, нэ-мазлыккым, альмэккым, жы-фым яшлын бзылфыгъэмэ афэгъэзэгъагъэмэ, унэм, къа-кырхэм яшлын, чэум ишыхъан, коныр, нэмыккыхэри хъульфыгъэ лфшлэныгъэх.

Шъом игъэтэджын адыгэмэ хэшлыккышхо фырылагъ, шъом пкыгъоу зэфэшъхъафыбэ хашы-ккыштыгъэ заом, шыгыным афэгъэхыгъэми, шым ифэлэ-фашлэмэ апаеми, нэмыккыхэмккы. Кушъу Аслъан итхылъ ари игъэклотыгъэу кышешыгъэ. Ащ фэд пхъэм, мыжъом аха-шыккыштыгъэ пкыгъохэри.

Зэккэми тэшлэ чыгъмэ ады-гэм ищылэныгъэ чыплэу щау-бытыгъэр. Пхъэшъхъэ-мышъхъэ лъэпкъ зэфэшъхъафхэм якы-хэхынккэ адыгэмэ лфшыххо зэрахъагъ. Ары паккэш, ащ ащышхэм — къужыым ыккы дэ-шхом, гушылэм пае, лытэныгъэ шъхъаф атефэу алытэщтыгъ. Ар зэккэми къамышлэжышты-гъэнккы хъун. Ари Аслъан тыгу кьегъэккыжы.

Зигугъу къэсшыгъэ лъэныкъо-хэмккэ традициеу ахэлъыгъэ-хэм непэ ягъэфедэн, ялыгъэ-ккэ лотэн зынэсккэ, алэ зыццэ кырипорэр ащ игуетыныгъэ осэ-шхо ритыгъэ, Гъуккэ Замудин ары. Сэри къасломэ сшомгоу Кушъум ылъэныкъоккэ, сызэ-рэфэрэр ары Аслъан а лъэ-хъанэу Замудин кызыщегъэ-ккэдыеу зыштыгъэм ащ иямы-шыккэу, италант шлагъоу джы-ри кызызлулэнэу къэтыгъэгом гу зэрэлъытагъэмккэ, перспекти-вэшхо зилэ художникъу кызы-рэгъурылуагъэмккэ! Ежъ Аслъани щылэныгъэм куоу зэрэпхырып-лышъуштыгъэр ащи кьегъэлъа-гъо! А гугъэу Замудинккэ ила-гъэу кыгъэгъэшыпкъэжыгъэу сэлъытэ плоблэ шыккэхэр зэрэ-зэтыригъэуцожыгъэмккы, ллэуж-ныбжыккэмэ ащыщбэмэ плуа-блэм ишлын, лъэпкъ музыкальнэ лэмэ-псымэмэ яшлыни, якьегъэ-лони зэрэхичэхэрэмккэ, ижырэ адыгэ ордэ ккэуаккэри — аутентикэр — зэрахэтыжъэу.

Нахь игъэклотыгъэу сыккы-щыуцу сшомгоу тхылъым изы-чэзыушъхъэу «Музеи и выс-тавки: проблемы и перспек-тивы» зыфиусыгъэм. Мыщ кы-хэккышт сигуапэу авторым зы-щыдезгъэштэни, тлэккы сызшы-фэмырээни, цыфыгъэшхо зы-хэлъ лфэу мыхъуми кьыонэ-къоккыжынын, зызыухыжынын амал зымылэм зыгорэ епллэ-ныр... Ау есшлалэрэп ыккы лъэ-хъанэу зычитхыгъэм тильэпкъ субъект статусэу джашыгъум илагъэм уаккыпкырыккэ, тэ-рэзыгъэшт ащ ылогъагъэр. Сэ-джы а диалогым кыхэхсы-мэ сшомгоу тухэхътэ зэхъо-ккыныгъэу кызыдихыгъэмэ ялытыгъэу шлуагъэ кытфы-хынуэ сеплэу, тифедэ хэккы-плэккэ бгъэфедэн плъэккынуэ сшомшлырэр ары. Мары ар —

Адыгеим илъэпкъ краеведческэ музееу илагъэм ятлонэрэ му-зеир — Къоккыплэм щыпсэу-рэ лъэпкъхэм яискусствэккэ Къэралыгъо музеем иккытамэу 1985-рэ илъэсым, чъэпыогъум и 28-м Мыекъуапэ кышешылуа-хыгъэм кыинэу кыпыккыгъэхэр, ащ икышешылуын Кушъу Аслъан илахъэу хишыхъагъэм, музе-итлэмэ язэфыштыккэлагъэм, тлур-и тышккэлагъэ шъыпкъэхэу щылэ-ныгъэм кызызэригъэлъэгъуагъэм афэгъэхыгъэ кыккэлаштыгъэр.

Апэрэ зэнэккыккыхэр кызы-рыккыгъэу ыккы лъэпкъ гуп-шысэр зыгъэшэсыгъэу зигугъу кышшырэр — шышъхъэу — лоныгъо мазэхэм 1985-рэ илъэ-сым Мыекъуапэ культурэмккэ и Гъэлорышлалэ кышешылуахы-гъэгъэ кьэгъэлъэгъонэу «Со-кровища курганов Адыгеи» зыфилоу Кавказскэ археоло-гическэ экспедициеу 1980 — 1982-рэ илъэххэм щылагъэм кычлитыккыгъэхэр кызыщагъэ-лъэгъуагъэр ары.

«А выставочнэ залыр илъэ-ситфым кыккккэу зызылухыгъа-гъэм ащ фэдэ зыпари шыс-лъэгъугъагъэп, — кьэтхы Кушъу Аслъан, — выставкэм изэкспо-зициехэм нэбгырэ мин 30 фэ-диз яплъыгъ. Ащ лъэпкъ зэхэ-шыккыры ыгъэлъэгъэ, зыбгъум-ккэ, — етхы ащ — «кыта-тыжыштыгъэ дышъэр?» Ау агъэ-шлагъоу, зыккэмыуцчлэщтыгъэхэр — «Сыдэуштыгъэ хъугъа ар тэ-рымырэу кыхэхыгъэщыгъэр?» алоныр ары. Ащ иджэуап иккэ-гъотын кыхырыгъэхыгъэу ело Аслъан ятлонэрэ музеем лф-чишлэныр — идиректорыныр.

Адыгэ хасэмэ лъэпкъым шлуккэ фэлэжэшт улчлабэ къа-лэтыштыгъэ а лъэхъаным. Ха-сэм ианыхъ лфшлэккэ-бэнэккэ чанмэ ащыштыгъэ ыккы ащ даккыу Лъэпкъ краеведческэ музеем идиректорыгъэ Абредж Альмир. Аслъан кызырипорэмккэ, Аб-реджыр ятлонэрэ музеем икы-шешылуын пэшлуккыштыгъэ, кра-еведческэ музеем нахь ин ышлымэ ышъхъагъэ зы кьат-тыраригъэуцуоу, ар лфыгъоу ккэуцурэмэ язэшлэхын фыри-ккэуштыгъэ ылытэзэ. Сшлэрэп ахэм язэнэккыккэу кьеслэлэн, сшлэрэ заккыор — нэбгыритлур-и ялъэпкъ ипатриот шъыпкъэхэу зэрэщытыгъэр ары. Альмир сэ-бэшлагъэу дэгъу дэдэу сшлэ-щтыгъэ пелэныл кыхэхыгъуае-ккэ. Кушъур сшлахэщтыгъэп ащыгъум, ау ащи лъэпкъым гумэккэу фырилагъэмккэ Аль-мир кышшигъагъэрэ щымылагъэу сшомшы. Тлурми ягупшысэ ккэ-щыгъагъэр лъэпкъым изэпэш ихэхъон арыгъэ.

Анахь сыкызыщыуцумэ сшом-гоу, ежъ Аслъан кызырилоу: «Можно сделать усилие и понять молодого историка А. Шадже, который выступает за возрождение Общества по изучению Адыгейской автоном-ной области» зыфилоэрэмэ ащ ежъ рилуалэрэмэ арых. Шъуа-джэм археологическэ экспе-дициехэу тичыгу щытлэрэмэ афэгъэхыгъэу, ау ежъ зыдыри-мыгъаштыгъэ хэбзэ уцугъэу щылэ-хэм апкъ кыккыккэ, Аслъан цитировать ышлырэм сыккыш-тыгъэу: «...приглашая экспеди-ции для работы в области, Общество в 1925 — 1927 годах заключало с ними договоры, по которым все предметы, найденные на территории

Адыгеи, становились ее соб-ственностью», — ело ащ. Дэгъу дэдагъэба ар?! Лъегъэккыуатэ ыккы: «Если бы существова-ли такие договоры сегодня, то область бы не выступала в роли просителя показать жителям сокровища Уляпско-го и других курганов, по праву им принадлежащих» (с. 92 — 93). Тэрэз дэдэба адэ? Ежъ Аслъан ащ пилухажьрэри мары: «Жаль, конечно, что пытливым историк не знает, что все археологические рас-копки на территории СССР контролируются Институтом археологии АН СССР». Зэрэ-хъурэмккэ, тэрэз Аслъан ыло-гъагъэри. Хабзэу щылэм ушло-ккын зэрэмылъэккыштыр ары ащ кылуагъэр.

Непэ СССР-гъэри щылэжэп, ащ иунэшъуагъэхэми ккыуагъэ-жэжэп, Адыгэ хэкугъэр — ккэралыгъу, иккыоу зыккэтылухъу-мэжышъуным игъу, тилуашъ-хъэмэ къачлаххэрэр тэтыехэу алытэнхэм! Луашъхъэхэм зэ-рэтлэнхэ мылкъу иккырэ ар-хеологхэмрэ тимылэхэу арышъ-тельхъапкэ ашлырэр тилуашъ-хъэхэр тэр-тэрэу зэрэтымытлэ-рэмккэ. Армэ, кымэ археологхэр щэрэтлэхэба, зэрашы-щтыгъэу, ау пэшлорыгъэшъу-луагъэ адашлызэ къачлахырэ пкыгъохэр тимузеймэ къа-члалыхъанхэу. Ащ пае а Об-ществэрэ е ипшъэрылхэр нахь гъэлэшыгъэхэу тилэн фаемэ, зэхарэщ! Шъуаджэр зыгъэгумэ-ккыштыгъэ лфыгъом игъэцэккэн игъо ккэсыгъэ непэ!

Сымыгъэшлэгъон ыккы сыфэ-мырээзэн слъэккырэп Кушъу Аслъан лыгъэу кыхэхфагъэмккэ ыккы исэнэхъат хэшлыккышхо фырилэу гу лыстагъ зэрэ Сою-зэуи зэлъышлэщтыгъэ, тызэры-гушхэрэ тильэпкъэгуу худож-ник-монументалист инэу Мэ-рэткыккэ Долэт илофшлагъэмэ — ресторану «Адыгеим» идэп-ккышхо тыришыхъэгъэ ыккы Мыеккыопэ автовокзалым вит-ражитлоу ыккы скульптурнэ релье-фэу илэлэлэсэнэгъэххо кы-хыгъэхэу слъэгъухэ ккэс сызэрыгушхоштыгъэмэ щыккэу горэхэри зэрахильэгъошъу-гъэхэмккэ.

Литературэмккэ урыс кри-тикышхоу В. Белинскэм ежъ илъэхъан щылэгъэ урыс лите-ратурэм ккочлаккэу кыхэхъэ-хэрэр кызызлэуытыхэзэ, шлуа-гъэу ахэлъы, щыккэу афэхъу-хэрэри къахигъэщынхэр, «смот-рящэу» урыс литературэм илэ-ныр ихэбзагъ.

Ащ фэдэ пшъэрыл зыфи-шыхыгъэккэ сепллыштыгъэ тэ-тиадыгэ литературэккэ бэмышлэу зидунай зыхъожыгъэ Щэшлэ Казбеки. Тильэпкъ литерату-рэ ыгупчэ итхэм ятворчествэ изэхэфын кышшымыуцуо, ккочла-ккэу тилитературэ кыхэхъэ-хэрэм зэккэми алыплъэныр, уасэ афишлыныр ащи ккыдэхъу-щтыгъэ.

Тильэпкъ изобразительнэ ис-кусствэккэ искусствоведэу Кушъу Аслъан ащ фэдэ пшъэ-рыл щытхъу хэлъэу щызэри-хъагъэу ищылэныгъэ ккэккэ кы-ккэу сепллы. Щытхъугъэккэ, шлуагъэккэ ар фэсэлъэгъу! Ти-лъэпкъ художникхэу Пэтлыуащэ Феликс, Къат Теуцожэ, Къуанэ Аслъан, Тыгъужэ Мыхъамодэ ыккы нэмыккэу ялофшлагъэхэр (япэрэ лфшлагъэхэр плэми нахышлэуштыгъэ) ащ кызызэхэфых, атефэрэ уасэ аритзэ, си-шлэушлэу.

МЭХЪОШ Руслан.
(Джыри кыккэлаштыгъэ).

Зэфэдэнхэм фэш!

Сэкьатныгъэ зилэхэм ягъэсэныгъэ епхыгъэ шапхъэхэмкӀэ мы ильэсым илоньгъо мазэ кыщегъэжыагъэу Урысыем ит еджаплэхэм лӀф ашӀэнэу рагъэжъшт. Сабыим ипсауныгъэ изытет емылътыгъэу гурыт еджаплэм къэкӀон, илэгъухэм ягъусэу шӀэныгъэ зэригъэгъотын амал илӀныр ары ар зыфӀлорышӀэщтыр. Мыщ фэдэ классхэм нэбгырэ мини 160-рэ фэдиз ащеджэ. Мы шыкӀэм шӀогъэ гъэнэфагъэ зэрэпылӀыр шъэфӀп, непэрэ мафэм ехъулӀэу сэкьатныгъэ зилэ кӀэлэцӀыкӀу мин 500-м ехъу Урысыем ис, ащ нэмыкӀэу, илэгъухэм акӀэмыхъэу, хэушъхьафыкӀыгъэ гъэсэныгъэ зищыкӀагъэу щылӀэр макӀлӀп.

УФ-м гъэсэныгъэмрэ шӀэныгъэмрэкӀэ и Министерствэ кызырӀытӀэмкӀэ, зэхъокӀыныгъэхэм мӀкӀэ-макӀэу афӀкӀоштых, еджаплэхэр егъэзыгъӀкӀэ шыкӀа-кӀэхэм атегъэпсыхьагъэу лӀф ашӀэным фащӀэщтхӀп. Сыда лӀомэ шапхъэм тегъэу лӀф ашӀэным фӀе-мыхъазыр еджаплӀэу макӀлӀп щылӀэр. Мыщ дӀжыым еджаплэхэр ищыкӀагъэ лӀмэ-псы-мэхэмкӀэ зэрэзетегъэ-псыхъэгъэ закъохэр арӀп зигугъу пшӀын фаер. Пандусхэр, хэушъхьафыкӀыгъэ дос-кэхэр, Брайль ишриф-кӀэ тхыгъэ тхылъхэр, нэмыкӀэу гъэпсыгъэ клавиатурэ зыпылӀ компьютерхэр зилэхэр мымакӀэу ахӀэтых. Сэкьатныгъэ зилэ сабый-хэм лӀф адзэышӀэщтхэмрэ гъэсэныгъэм иметодикэ игъэпсырӀэ гумӀкӀыгъо кызыпкӀырӀэр.

Сэкьатныгъэ зилэхэм яегъэ-джэн епхыгъэ шапхъэхэмкӀэ, гъэсэныгъэ зэрагъэгъотырӀэ кӀэлэеджӀкӀо купым хэхъэх зэхэ-зымыыхӀэр, жъажъэу зэхэзыыхӀэр, хьафи-зэхэр, ылӀпкӀ-лъӀпкӀ-мэ амылӀтхӀэу, зекӀон амал зымылӀхэр. Гу-рыт еджаплэхэм ащы-рагъэджӀхэмкӀэ анахь хыльӀэ къащыхъурӀэр зиакъылкӀэ илэгъухэм акӀэмыхъэр кӀэлэ-еджакӀохэмрэ аутизмэ зилэхэмрэ. Мыщ фэдэ сабыйхэм апае шӀп-хьакӀэхэм кызырӀа-дӀлӀтӀэрӀэмкӀэ, еджа-плӀэхэм психолого-меди-ко-педагогическэ шыкӀэм тетӀэу лӀф адашӀэн фае. Зи-акъылкӀэ илэгъухэм акӀэмыхъэр кӀэлэеджа-кӀохэм яегъэджэн зэрэзэхӀэ-щтыр зыгъэунафӀырӀэр кӀэлэ-егъаджӀэр ары. Илэгъухэр зэ-реджӀэр тхылъхэмкӀи, хэушъхьафыкӀыгъэхэмкӀи шӀэны-гъэ арагъэгъоты. ИнклюзивнӀэ классхэм ащеджӀэр кӀэлэеджа-кӀохэм кӀэлэегъэджэ закъоп лӀф адзэышӀлӀэр, логопеди, де-фектологи, социальнӀэ кӀэлэ-егъаджи ахӀэтых.

Аутизмэ зилэ кӀэлэцӀыкӀур гурыт еджаплӀэм щеджӀэнэу къӀагъэжӀэм, ар зыдӀэщыщт чӀыплӀэр хэушъхьафыкӀыгъэу фӀэгъэпсыгъэн фае. ЗӀкӀэми анахь дӀгъур дӀпкӀым игъу-нӀгъоу зыкӀэрыщт партыр гъэуцугъэныр ары, ищыкӀагъэм, ар къэмылӀагъоу лухъо пальӀэ. ПӀэублӀэ классыр армӀэ зыще-джӀэщтыр, джӀэголӀэ унӀэ цыкӀу е палаткэ фагъэуцуни альӀэ-кӀышт. Мы узыр зилэ сабый-хэм гушылӀгъу уафӀхъуныр кы-нӀэу кыыхъышӀ, карточкӀэхэмкӀэ, планшетымкӀэ, таблицэхэмкӀэ кӀэлэегъаджӀэм лӀф адишӀэным, ащкӀэ гушылӀгъу афӀхъуным,

шӀэныгъэу зэрагъэгъотыгъэр тестхэмкӀэ ыуплӀӀэкуным фӀе-хъазырын фае. Ащ нэмыкӀэу, шапхъэу щылӀэхэмкӀэ, шлу ылӀэ-гъурэ джӀэгъуалӀэр унӀэм кы-рихыныр, джӀэхашӀом телӀэу

сэкьатныгъэ зилэ кӀэлэцӀыкӀухэр рагъэджӀхэм фагъасӀх.

Мы егъэджакӀэм фӀэгъэхыгъэ шапхъэхэм ягъэцӀкӀэн респуб-ликэм зэрэщыпылӀхэр АР-м гъэсэныгъэмрэ шӀэныгъэмрӀкӀэ

еджӀэныр фадӀшт. Статистикэм кызы-ригъӀагъорӀэмкӀэ, аутизмэ зилэ сабый-хэм япроценти 5 — 7-р лӀу дӀдӀх, лӀэ-ныкӀо зэфӀшъхьаф-

хэмкӀэ гъэхъэгъэшлӀухэр ашӀых. АрӀэу щытми, щылӀэныгъэмкӀэ анахь псынкӀэ лӀэныкӀохэр кызылӀкӀагъэхъаныр кын къа-щӀхъу. Ащ фӀэдэу зэрэщытхэм дефектологхэм зи мыхъун хал-лягъорӀп, ау кӀэлэегъэджэ кызырыкӀохэм ар ашӀлогумӀ-кӀыгъу.

У Ф - м

Сэкьатныгъэ зэфӀшъхьафхэр зилэ ныбжыкӀэхэр зыщеджӀхэр хэушъхьафыкӀыгъэ еджӀэпӀи 3-мӀэ республикэм лӀф щашӀэ. Ащ нэмыкӀэу, республикэм ит еджаплӀэхэм ащышӀхэм коррекционнӀэ классхэр ащагъэпсыгъэхъу ялэгъухэм афӀэдэу къаӀохэзэ шӀэныгъэ зэрагъэгъоты.

гъэсэ-ныгъэмрэ шӀэны-гъэмрӀкӀэ иминистрӀэу Дмит-рий Ливановым кызырӀорӀэм-кӀэ, непэрэ мафэм кӀэлэегъа-джӀэхэр кычӀэзыгъӀкӀырӀэ ап-шӀэрэ еджӀэпӀи 100 фӀедизмӀэ хэушъхьафыкӀыгъэ гъэсэныгъэ арагъэгъоты, хэушъхьафыкӀыгъэ классхэм лӀф ащашӀэным,

щегъэжъа-гъэу щылӀэныгъэм гъэмрӀкӀэ иминистрӀэу Урысые Феде-рацием икъэралыгъо програм-мӀэ «Доступная среда» зыфи-лорӀэм кыдыхъалытагъэу, рес-публикэм ит еджӀэпӀи 33-мӀэ кӀэлэеджӀкӀо кызырыкӀохэм ягъусӀхъу сэкьатныгъэ зилэ сабыйхэр ащеджӀхэм амал

ялӀэнэу, шапхъэхэм ялӀытыгъэу зэтырагъэпсыхьагъэх. КурӀажы-ехэм арысхэм апае пандусхэр агъэуцугъэх, пчӀэхэр нахь ины ашыгъэх, каби-нетхэр

хэу ялӀэгъухэм афӀэдэу къаӀо-хэзэ шӀэныгъэ зэрагъэгъоты. КъӀэлогъэн фае мыщ фӀэдэ са-быйхэм ахӀт кӀэлэегъаджӀхэм

Сэкьатныгъэ зилэхэм яегъэджэн епхыгъэ шапхъэхэмкӀэ, гъэсэныгъэ зэрагъэгъотырӀэ кӀэлэеджӀкӀо купым хэхъэх зэхэзымыхӀхэр, жъажъэу зэхэзыыхӀхэр, хьафизэхэр, ылӀпкӀ-лъӀпкӀмӀэ амылӀтхӀэу, зекӀон амал зымылӀхэр.

хэушъхьаф-кӀыгъэу зэтырагъэпсыхьагъэх, санитарнӀэ-гигиеническӀэ фӀео-фашӀэхэри шапхъэхэм адиш-тӀэу агъэпсыгъэх. ЗынӀэ ыкӀи зытхьакӀумӀэ кыщыкӀагъэхэм, зылӀпкӀ-лъӀпкӀмӀэ амылӀтхӀэу,

хьанӀэшхо зэрӀратырӀэр ыкӀи сыд фӀэдэр лӀэныкӀокӀи лӀ-пылӀгъу афӀхъунхэм пае хэушъхьафыкӀыгъэ егъэджӀхэр зэрафызэхӀащхӀэр. Джащ фӀэ-дэу гурыт еджаплӀэхэм япашӀ-хэми яшӀэныгъэхэм зыщаха-гъэхӀошт курсхэм агъа-кӀох.

ЫлӀпкӀэ кызырӀэщы-тӀуагъэу, аутизмэ зилэ сабыйхэм яегъэджӀхэн ыкӀи яплун нахь хыльӀэу щыт. МыекъуапкӀэ мыщ фӀэдэ сабыйхэр щалы-гъынхӀэу зы кӀэлэцӀыкӀу ыгъыплӀэ, щырагъэджӀхэн хэу зы гурыт еджаплӀэ аушӀэтынӀэу кыыхахыгъ.

АдыгӀэ Республикэм иминистрӀэхэм я Кабинет иунашӀокӀэ, республикӀэ бюджетым илӀпӀчӀэгъэнӀэ фонд кыыхъыгъэ сомӀэ мин 400 АР-м гъэсэны-гъэмрэ шӀэныгъэмрӀкӀэ и Министерствэ кыфатлӀу-щыгъ. Аутизмэ зилэ сабыйхэм янӀэ-ятӀэхэр зыхъхӀэр респуб-ликӀэ общественнӀэ организацием ащкӀэ лӀпылӀгъу фӀэхъуштых. Мыщ фӀэдэ уз зилэ сабыйхэм лӀф адашӀэнэу специалитхэр агъэхъазырӀыштых. 2016-рэ ильӀсым, гъатхэм респуб-ликэм щыщ нӀбгырэ 15-мӀэ яшӀэныгъэхэм ахагъэхъонӀэ адмиралӀэу Н. Г. Кузнецовым ыцӀэ зыхъырӀэ еджаплӀэ (N1465-у) Москва дӀтӀым кӀоштых. ЕгъэджӀхэр уцугъуитӀоу гошчыгъӀшт, апӀэрӀэр — дистанционнӀэ афы-зэхӀащӀшт, ятӀонӀэрӀэр — мы еджаплӀэм стажировкӀэ ща-хыжыщт, зэрагъӀагъэр аушӀэтыжыщт. Аутизмэ зилэ сабыйхэм лӀф адзэы-шӀэшт «ресурснӀэ педагог» зыфилорӀэ цӀэр нӀбгыри-тӀумӀэ, хэушъхьафыкӀыгъэу шӀэныгъэ языгъэгъотынӀэу «тьютор» зыфилорӀэр нӀб-гырэ 13-мӀэ ялӀэшт.

Джащ фӀэдэу инклюзивнӀэ гъэсэныгъэм епхыгъэ стандар-тыкӀэхэм анэмыкӀэу 2016-рэ ильӀсым гъэсэныгъэм исистемӀэ нэмыкӀ зэхъокӀыныгъэхэри кы-хъхъащтых. Ахэм ащыщ я 9-рэ классыр къэзыухырӀэ кӀэлэ-еджакӀохэм шӀокӀ имылӀэу хы-сапымрӀэ урысыбзӀмрӀэ зӀратырӀэм нэмыкӀэу предмет-тӀумкӀэ заушӀэтын зӀрӀэфаер. Спискэм хӀт предметхэр: фи-зикӀэр, химиер, биологӀиер, ли-тературӀэр, географӀиер, тари-хъыр, обществознаниер, инфор-матикӀэр, лӀкӀыб къэралыгъуа-бзӀхэр.

Ащ нэмыкӀэу, 2016-рэ ильӀ-сым кыщегъэжыагъэу урысыб-зӀмкӀэ, хысапымкӀэ, тыкӀэзы-уцухъэр дунаимкӀэ шӀокӀ имы-лӀэу пӀэублӀэ классхэм Урысые контролӀнӀэ лӀфшӀӀхэр агъэцӀ-кӀӀхӀэ фае. ГъӀерекӀо шӀоигъо-ныгъэ зилэ закъохэр ары зы-зыушӀэтыгъагъэр.

Зыгъэхъазырыгъэр ПИАТЫКӀО Анет.

зекӀон амал зымы-лӀхэм апае хэушъ-хьафыкӀыгъэ тхылъ-хэр, компьютерхэр, къӀэнӀфырӀэ электрон-нӀэ таблӀохэр,

(Къызыкълъыкълорэр щылэ мазэм и 19-м къыдэкълъгъэ номерым ит).

— Угу емыгъабгъ. Лъэшэу ынэмэ къашыкълэгъ, — нэнэжъ Прынэ икълэрыкълэу ил'ыжъ къеухыижъ.

— Е-о-ой, Прын, адэ нэми плалъэ горэ я! Ащэч зэпы-тытэп!

— Члахъ, сикълэлэшкы, моу члахы, т'ыс... — ыпэ ригъэ-шъызе, нэнэжъэу Прынэ л'ыжъэу къыхагъэм ыуж ит клалэм джы пэгущлоагъ. — Клалэмэ ят, мыщи зыгорэ къе-люба. Зае ипшыкыу мыр — Шыхам!

Ятэ икълэлэгъгъэр гум къыгъэкълъжъэу, Шыхам пкъы-шхо зэхэушъагъэу лъэпэлъагъ. Къуапцлэ, нэпцэшху, пэкълыхъ, лупшлэшху. Наплэхэр хъурдэ-лужъушхох. Шъхацыр адыипцлэ зэпэжъыужъэу занклэу дэ-жыыгъ. Зэошхом къызэрэлъкы-жыгъэ офицер шъуашэр щыгъ, шъо бгырыпх шъуамбгъомкълэ пчанэр зэпыкълъузыкълыгъ. Жакълэр упсыгъакълэу ныбжыкълэ тегъэ-псыхагъ.

— Ылорэр?! — тэтэжъ Базрыкыо ыгу къышлудэкълэзэ л'у-щыпцълыкълыгъ, Шыхам фищэ-игъэ лэхэр къэлаби пытэу зылэ-кликълъузагъ. — Шыкур, упсаоу бэлахышхом укълыхэкълъжы-гъэм!

Мыщ дэжыым Дэгъунэкъо л'ыжъыр ащ къыпэшл'уечъагъ: — Ары, бэлахышхом уцъ-жыгъагъэп ямыщылэгъэжъэу къызыхагъэкълъжыым... — ры-мырзэ-рырзэшъоу къылуи, на-хыбэ къыригъэхъугъэп.

«Къыхагъэкълъжыгъэу» Дэ-гъунэкъо Шамилэ къызэрэлъа-гъэм щысмэ апэм атхыакълумэ зыкъыригъэлъхотатгъэп, гуцылэу къылуагъэм имэханэ гуклэ л'ылэсгъэхъэп.

— Уимафэ шлу, Базрыкыу! — Шыхам гъэретышлоу зи-уфи, л'ыжъ сымаджэм ыбгъэ-гу зыкликълъузагъ. — Шъыдэу хъура уипсауныгъэ?..

Базрыкыо къызычылтысыкълэ шлоигъошъ, къынышхо ел'эгъу, ау, ыпэрэм фэдэу, къыдэ-хъурэп:

— Моу нахъ благъэу къэт'ыс. Тэрэзэу зысэгъл'эгъу, сишъау! Дэгуаба, сэ сипсауныгъэ фэдэр зырыз! Ащ къыщымыкълэмэ, сипэлэжъ шъэрэ минрэ дэсы-дзыен!

— Хъау, Базрыкыу, ар къэ-тысын хыакълэп, ахэр гъогу тетых, — клалэм ычылпэкълэ Дэгъунэкъо л'ыжъыр джы къэ-гулагъ. — Дэпычхъэблэ Бэ-джыдэкълэмэ яклалэ игъус...

— Хэт Бэджыдэкълэмэ ащы-щэу зиер? Орзэмэсыжъми?

— Ары, ыджа Орзэмэс къэ-шъокълэ цлэрылэжыгъэм икълэ-рыл'ф...

Нэнэжъ Прыни зэригъашлэ шлоигъу:

— Тхыл'хэр ытхыхъу а зи-гугъу ашлытыгъэр ара?

— Ыджары, ыджары. Наш-хъор алоу. Ари заом къыкълъ-жыгъ.

— Уятэпсымэ?! Зыпчыхъэ сигъунэгъу Хъаджэмыекълэм къызэрэсфилотэгъагъэмджэ, Ша-мыл, Орзэмэсыжъэр, ыныбжъ емыл'ытыгъэу, инэу л'ы хэ-фэжъэу къычлэкълыгъ.

— Ары, Базрыкыу, занклэу гур къегъэтхытхы.

— Плэгъурэба зэрэмэхъэ-джэжъэр ар! Ежыи ыпсы хилъ-хыагъ, клалэм ылы ышлэжыгъ, ым?!

— Ары, Базрыкыу, бэрэ ежагъэу ары къызэрэлъатэрэр, — аущтэу къылозэ, ыкълэ уна-

татэ фэдэу сэри клэлэгъаджэ сыхъу шлоигъу» ылуагъ.

— Ал, уятэ зэкълэдыллагъэмэ абзэ зэбгъашлэ хъуна?! — нэнэжъэу Прынэ ыгучлэ изыгъ.

— Ауштэу зысэлэм, къыс-фидагъэп. Анахъ еджэгъэшхом фэдэу къысылуагъэр ошлэ? «Хъау, тэтэжъ, бзэмэ зи ла-жъэ ялэп, — ылуагъ, — мары урыс пэчъахъмэ адыгъу бэба якълэдыллагъэр, абзэ зэтэгъашлэ нахъ...»

— Тобэ, тобэ! Ащ иакълыл зытефагъэр! — Тэтэжъ Базрыкыо ыгъэшлагъэ икълъгъ.

— Цыкълу щылэжъ пшлэшлэ

ЦУЕКЪО ЮНЫС

«Цыфышъор лужъу, ымыщэлэн щылэп...»

(Романыкълэм щыщ пычыгъохэр)

шъо фешлы. — Кло, кло, клал, зымыгъэгужъу, къызэмэгъажэх.

— Ал, бисмилахъ горэ есы-мыгъалоу, — нэнэжъ Прынэ къэтэджыгъ.

— Ихъау, ихъау, Прын, мы-хэр Мэйкъуапэ, р е д а к ц э м къекълыхъ. Гъэзетыр ха-уты, — нахыбэмкълэ Шамилэ клалэм зэрэщыкълэирилэр къышл'ухэщы. — Л э к о о й д ж э Нэбзыйкъуае маклох. Тоуарищ Сталиныр депутаты-нэу къагъэлъэгъуагъэшъ, парти-ем ирайком псынклэу нэмы-сыхэ хъутэп. Арыба, сикълал? Сянэци, сэри зыкъл'уызгъэщягъ. Базрыкыо илофхэр тлэкълэу зэрэмыхъатэхэр бэшлагъэ зызэ-хэсхыгъэр шъхъае, сэ зэрэслоу сфэгъэхъугъэп.

— Хъун, шапсыгъэр, хъа-забышхоу о узыхэтыр тэри тэшлэ...

— Клэлэ нахыкълэм икълэ-бари Мылуминэ зымафэ къызысфелуатэу, сыгу ыгъэ-узыгъ...

— Ары, Шамил, зи арыхэп клалэмэ унапэ зэрэтырахытэр!

— Уахътэ къыхэзгъэкълын сымылэкълызэ, непэ нэсфэджэ тыкълэзэрэгъэсыгъ...

— Хъун. Хъун, Шамил! О зэрэплоу мэхъу пшлэшлэ, — елошъ, сымаджэр пшъыгъэу хыакълэм къыдэплъые, етланэ ным зыфегъазэ. — Занэкълэмэ япхъу, ущымысэу клалэмэ бис-милахъ тлэкълэу ягъалы.

Ардэдэм ятэрэ ыкълорэ къэ-гузэжъуагъэх, ащ фэдэ уахъ-тэ зэрамылэр къызэдэлауагъ.

— Ори уадэкълэжыныу олош ара, Шамил? — Нэнэжъ Прынэ къэгъули, Дэгъунэкъо л'ыжыым анэмылэу къытебыбагъ.

— Ихъау, сыкълэжыны, сэ нычэпэ Базрыкыо сыкълэрысын сыхысап. Тхъэм сигъэпсаумэ, неущ пчэдыжъ гъогу сыте-хыажыт.

Гузэжыгъэу ышлыжыызе, нэ-нэжъ Прынэ ятлуани къызылп-хотыгъ:

— Хъэйнапэ сыхъугъ, Сал-мэт тхыамыкълэм ипсауныгъэ сыкълыкълэупчлагъэп.

— Ныом илофхэр хъатэп, Прын. Укышъхъарыкълыным илоф тетыхъазэ. Клалэмэ яле-коой сенэцыгъ нахъ...

— Тхъэшхом гуклэгъу къы-фишын. Ил'эс пчъагъэм плэ

хэлъ. Клэлэ быныр къыгъани, ыкълуи заом хэкълэдагъ, — ма-хъул'эм ыцлэ къыхыгъэщыгъэп Прынэ.

— А Прын, мы дунэешхом ар зыфэежъ тетыхъэп...

Чэщ закълэу зэдырахыгъэм зыдэщысхэм щысхъу зыл'ымы-лэсыжыгъэхэ зэблэгъэ-зэгуп-сэмэ къагъэнэжыгъэп.

6

— Шамил, а къышъуфэкълэ-жыгъэу цыкълумэ шъыдэу за-шлыр? — гуцылэм хэтхъу, мыщ ыпэкълэи зэрэупчыл'агъэр щыгъупшэжыгъэу, гъатхэр къы-хыагъэу зиунэжъ зыгъэзэжыгъэ пхъорэл'фымэ якълэбар тэтэжъ Базрыкыо джыри клэупчлагъ.

— Шъыд гуцъу зашлын... Къызэрэсыжыкълэу хатэр атлыгъ. Кло сэри игъо сызыщифэрэм сэдэтлагъ (мыщ дэжыым Ша-милэ пцлы тлэкълэу къыхиусы-хыагъ, хатэм инахыбэр Пэ-задыкълэу Пшыкъл'уирэ ежыиррэ зэратлыгъэм игугъу къыхыгъэ-псыгъэп). Натрыфри, къэртопри игъом халъхыагъ. Модрэр-мыд-рэр ало. Ау, кло, чэу лутхыгъэм алэ нэсырэп. Еджакълуи ма-кълэба. Сызыфэмьразэр зи сыхыджыбз цыкълу нахъ, си-шъаохэр чаных!

— Рахымэта зыфанлорэр?

— Ары... еджэныр сшлу-чидзыжыгъ!

— Тэр гуцэмэи тфеджагъэп ар, Шамил, — нэнэжъ Прынэ ыгу къызэрэорэр ыушъэ-фыгъэп.

— Кло, ошлэба ори, Прын, бзыл'фыгъэр емыджэми, ду-наир клэдыжынып шъхъае, зэрэбэз цыкълум пае лъэшэу сыгу хэкълыгъ. Итлуани, ошлэ, шыкурышхо сэшлы! Мыхъу-зэ-мыхъужыкълэм лъэшэу синасып къыубытыгъ... Шъыдым ымыуас, сикълалэхэр бзэджашлэхэп, ты-гъуаклохэп...

— Арыба сэри клорэр! Тем-цыкълу тлэкълэу сыгу фэгъу нахъ, — тэтэжъ Базрыкыо гучлэ къогъупэм гумэкълыгъоу цыкълур къыкъл'уихыгъ.

— Сишъхъэпаца, Тембота, зигугъу къэлпшырэр? Тембот ар л'ыи л'ушы дэдэ хъут! — сымэджэллэу л'ыжыым ыгу къыдэчыгъ. — Зымафэ лъэш дэдэу сигъэгъушлэуагъ. «Тэтэжъ,

джы, Базрыкыу! Бэрэ зыхъуагъ-зилыгъ, «нэнэжъмэ адэжъ» ылуи шъхъае, десэр хезгъэ-нэнэу сыфэягъэп! Куцыку ары зынахъ къаигъэ мыхъужыныу къаигъэр! Мыр къыздэкълыгъэр о къашлэ. Шъхъэкълэштэпхэ лай!

Мытапэкълэ ежыми закълэ-фигъэгъуси, нэтым игубжыхы-гъэу, Куцыку яцагу зэрэдэ-кълыжыгъагъэм фэгъэхыгъэу тэтэжъ Базрыкыорэ нэнэжъ Прынэрэ зы гуцылэи къалы-гъэп.

Тлэкълэу тыригъашлы, бэшлагъэу къызэрэхылылэкълырэр къыхэ-щэу, Базрыкыо къыхэнэшхъэи-кълыгъ:

— Ячэм мытапэджэ шлоты-бзыжыын фаеу хъугъагъэ...

— Ары, ары, Базрыкыу, Куцыкуи ар къысфилотатгъ. «А тэтэжъ, чэм къэрэжыым ычыл-плэкълэ шыблэкълэохъэблэ тэтэ-жыым тэ зы чэм къытфищэ-фыжыгъэшъ...»

— А шлэгъушэрэп зэрэхъу-тыри, ежымэ ячэм къэрэжъ щэшлэ дэдагъ... — ылуи, нэ-нэжъ Прыни къыхэтхъаусыхы-кълыгъ.

— Сишъхъапацэ къэрэжыыри шлолофыжыгъэп! — Джы нэс къылуагъэмэ апшъэ ышлыжъэу, Дэгъунэкъо Шамилэ л'офы зы-ригъэшлыгъ. — Хъэджашъор къызегъотыжыым, хъэдэгъэшхо ышлы чылэр къызэригъэгъэ-жыгъ!

— А л'офыжып клалэмэ яшэ-кълэжъэ къэкълэжыгъэмэ! — нэнэжъ Прынэ гушлуагъэ.

— Ихъау, Прын! Плагъэу хыамцый щэпкълэжъ члэгъым Сишъхъапацэ къычл'ихыжыгъ. Ягуцылэ мыщ дэжыым зэ-пыугъ.

Етланэ, чыжъэкълэ атэкъэ л'о макълэу къэлугъэм ыгу къыгъэ-кълыжыгъ плонэу, гуцылэ хэ-гъашъу нэнэжъыр:

— Тхъэм ихъакълэ, лэцэп, лъа-щэп зэралы, уи Шыхам боу клэлэ къэбзэшкы, — къыщыт-хъугъ клалэу ныпчэдыжъ ядэжъ къыхъэгъагъэм. — Гъэсагъэни фае! Ярэбый, елэсыгъэ бзыл'фигъэ нэшлэ-гушлэ горэ ина-сып къыубытыгъагъэмэ... — етланэ ыразау гукълэбзэ-шъхъэ-къабзэу къыхыгъэхъажыгъ. Ежы нэнэжъ Прынэ бэлахышхоу уцужыгъэм егъэшлэрэ шъобж хэмыкълэжыын хъушэр къы-

тыришагъ: клэлитлур сэкълат хъугъэ, зым ыл'экълэу лъэныкълэу, адрэм ыл'элэныкълэу; ящанэрэм, шъэо нахыкълэм, ымы-ыпсы къэурэп, къыхэкълыжыны-къы-хэмыкълыжыны? Шыкум ригъэ-тысхыи, мэшлэку къэуцуплэм ятэ зэрэл'уищэгъэ маф! Хъау, Дэгъунэкъо Шамилэ ехъопсагъ нахъ шъугъо л'оф къыхэхъа-гъэп.

— Ары, нэшлэ-гушлэ ынэ дышъэ латэ члэгъэу ало, — лъэшэу гуапэ щыхъугъ л'ыжъ хыакълэми. — Жэ мафэ Тхъэм урегъэгущэлкълэ, Прын. Сшлэгъу-щэрэп...

— Умышлэн хэлъа? — къур-гъокълэу л'ыжыым икълэгущыла-кълэ шлотэрэзыгъэп бысым-гуащэм.

— Шыхам ынэ лъэныкълэу итыжъэп. Ежы иер къызыра-утым, хъанэ къыфырагъэгъуцагъ. Зэхыхыгъэм нэнэжъ Прынэ къыкълэжъэщягъ:

— Тхыакълэсауи! — ыпсы хигъэлэжыгъ. — Гу л'ыста-гъэп...

— Ежымыи къызыхыгъэщы-рэп...

Дэгъунэкъо Шыхам заом зыхэт'ым военкорреспонден-тыгъ. Гъэзетэу зылуытыгъэр, ар о къашлэ зыдэгъэгъэгъагъэр, ПЯТЬДЕСЯТ СЕДЬМОЙ АР-МИЕМ къыщыдэкълыщтыгъэ!

— Къэбар гомылу къыдэ-тэджагъэу ныпчэдыжъ чылэм сыкълэжыгъэу. Къушъхъэ Сэ-латыжъэр къэкълэжыгъэу алуагъ...

— Шъыд къэбар гомылуа?

— Къушъхъэ Сэлатыжъэр къэкълэжыгъэу алуагъ. Дубинскэ хъапсэм дэсыгъэр.

— Хэт плыагъа хъапсэм дэсыгъэр? — нэнэжъ Прынэ къэбарым ыцылэу къыубытын ыл'экълырэп.

— Къушъхъэ Сэлат сэлэ. Нэмыцмэ полицаеу ахэт'ыгъ! Джэголъэжыым, нэмыцмэ апай алуагъэмэ, къургъокълэуаеу ал зэрэцынэуи ышкытгъагъэ.

— Къушъхъэ Сэлатэу Нэ-бзыйкълэу джэгуи къыщышъуа-гъэу зыфалотыгъэри?..

— Джэгу пльыгъэм Тхъэм ригъэлъэдэныр арыгъэ нысэм ижэгъэуз апэ дэдэ къыщы-зыгъэхъагъэр. Сымаджэ пэт-зэ, губгъом хынакълэ дигъэ-кълэзэ...

— Сэ си Зайи?! Уишъып-къэджэ олуа? — джынэс шы-мыгъозагъэу, нэнэжъ Прынэ къэгумэкълыгъ.

— Ары адэ! «Пчэдыжыым нэфмышъызе, цыфхэр л'онакълэ дэсэфых, чэщныкълэм къыдэ-сэгъэзыхъажыкълэ» ылозэ...

— Тэри полицай гуадзэу тилагъэр, къаигъэ ышлы, Мэй-къуапэ ашлэкуагъ, — сыма-джэм ышъхъэ къыхыжыгъ. — Електрестанцэ щашлы алоба! «Хъау, о ул'ыжъ, ой фэдэ-хэр ящыкълэгъэп ахэмэ» ра-лозэ...

— Арыба, зэхэскъыскълэу ашлэкуагъ. «Сталинскэ пилет-каклэм сэри скълуачлэ фэгъэ-лэжъэт» ылозэ. Ылм, ол'эгъуа, л'иман зымылэм икълэрарцызыгъэ зынэсырэр ... — нэнэжъ Прыни ышлэрэр къыпильхыагъ. — Ащ ыпэджи бзыл'фыгъэ ныбжыкълэ куп ашагъ...

— Кло, ныбжыкълэм илоф нэфэшъхъаф. Къызэралорэм-джэ, псыр зэрыклот кэнаушкор къазгъыркълэ еуегъэшкълэу да-тыкълэ. Жыыхэр шъыдым фэ-былым!

— Сэлэба, ынапэ къытхыакълэ-жынджэ ары. Напэ зымылэ-жыым...

ТИФЕСТИВАЛЬХЭР

«Ошъадэр» шэн- хабзэхэм ялотакъу

ИскусствэхэмкIэ зэнэкъокъухэм лауреат ашыхьугъэ творческэ купхэм яапэрэ Дунэе кIэлэцIыкIу фестивалъ Шъачэ шыкIуагъ. Мыекъуапэ икIыгъэ «Ошъадэм» шIухъафтын шъхьалэу «Гран-при» зыфиIорэм иджэрз медаль кыфагъэшъошагъ.

«Ошъадэм» ихудожественнэ пашэу Едыдж Викторие фестивалым, уахътэм диштэрэ Iофыгъохэм кыатегушIэ тIлоигъоу тыIуIагъ.

— ЗэхэщакIохэм Интернетым ихьытыу тыкышъагъоти, Дунэе фестивалым тырагъэблэгъагъ, — къелуатэ Мыекъуапэ иадминистрация итворческэ объединение «Ошъадэм» ихудожественнэ пашэу, Адыгэ Республикэм изаслуженнэ артисткэу Едыдж Викторие. — Латвием, Татарстан, Беларусым, Ставрополь ыкIи Краснодар крайхэм, Ростов хэкум, Адыгейм якIэлэцIыкIухэр зэнэкъокъугъэх.

— **ХагъэунэфыкIыр чIыпIэхэр кыдэзыыхыгъэхэм ташыгъэгъуазба.**

— Татарстан икIалэу Казань икуп апэрэ чIыпIэр, дышъэ медаль кыдихыгъэх, Ставрополь

краим илIыкIохэр ятIонэрэх — ахэр циркым пыщагъэх. Джэрз медалыр, шIухъафтынэу сомэ мин 20-р «Ошъадэм» кыфагъэшъошагъэх. Лъэпкъ творческэ купхэм ары нылэп кIахагъэщыгъэр, хагъэунэфыкIыр чIыпIэр кыдэзыыхыгъэр.

— **Къашъоу «Ошъадэм» кышIыгъэхэр тигъзетеджэхэм ашIогъэшIэгъон, зрагъашIэхэ ашIоигъу.**

— Ижырэ адыгэ къашъоу «Зыгъэлъатэр» фестивалым кышIытIыгъ. Ар къэшъо кызырыкIоп, адыгэхэм кыхахыгъ. Зыми зэрэфэмьдэм дакIоу, лъэпкъ искусствэм икIэгъэлъэгъонкIэ шIыкIэу кыхэтхыгъэр жорим, концертным еплъыгъэхэм ашIогъэшIэгъоныгъ. «Лъэпэрышъу» зыфиIорэ къашъоми осэ ин кыфащыгъ.

— **Уасэ афэзышIыгъэ жорим хэтэ ипэщагъэр?**

— Дунэе къашъохэмкIэ ЮНЕСКО-м и Совет хэтэу Юлия Ефимовар жорим ипэщагъ, ар Оренбург шыщ. Жорим сэри сыхэтэгъ. «Ошъадэм» сэ сыщытхуныр къезгъэкIугъэл, жорим илофшIэн хэлэжыагъэхэм уасэу кыфащыгъэм тиансамблэ лъагъэу ыIэтыгъ. ЗэкIэмкIи творческэ куп 18 зэнэкъокъугъ. Шапсыгъэ псэупIэм кыкIыгъэхэм медаль кыдамыхыгъэми, ялэпэлэсэныгъэ зэхэщакIохэм кыхахыгъэщыгъ.

— **Виктория, шъуигухэлъагъэхэр кытанIо тIлоигъу.**

— Купэу «Отрадэмрэ» «Ошъадэмрэ» зэгъусэхэу «СичIыгу гупс, мамырэу псэу!» зыфиIорэ пчыхъэзэхэхэр мэзаем и 25-м зэхэтхэн тимурат. Адыгэ Республикэм щыпсэурэ лъэпкъхэм язэпхыныгъэхэр гъэпытэгъэнхэм, якIультурэ кызыфэлотэгъэным зэлукIэгъур афэгъэхыгъ. Адыгэмэ я ИлъэсыкIэ гъэтхэпэм и 21-м дгъэмэфэкIышт, Мыекъуапэ щыкIорэ концертхэм, нэмыкIхэм тахэлэжъэшт. Адыгэ шъуашэм, адыгэ быракъым ямэфэкIхэм зафэдгъэхъазырышт.

— **«Ошъадэр» пытэу зыпкъ иуцагъэу олыгъа?**

— Мыекъуапэ иадминистрация кIэщакIо фэхъуи, «Ошъадэр» зэхашагъ. КультурэмкIэ гъэ

IорышIапIэм ипашэу Цэй Розэ лъэшэу тыфэраз, неущрэ мафэм тельытагъэу Iоф тIлэным фэшI IэпыIэгъу кытфэхъу.

— **Творческэ объединение зычIэт унэр зэтырагъэпсыхъажы.**

— Ары. ГъэцэкIэжыным Iофыгъохэр зетэхъэх. «Ошъадэр» лъыкIотэн зыпкъэкIышт купхэм ащыщ.

— **ШъуищыкIэгъэ кадрэхэр шъогъотыха?**

— Тытхъаусыхэным тилоф тэтэп. Шэуджэн Рустам оркестрэм ипаш. АфэшIэгъо Фаинэ сценариехэр етхых. «Ошъадэм» хэтых ансамблэхэу «Ащэмэзыр», «Синдикэр», фэшъхъафхэри, «Ащэмэзыр» джырэблагъэ Налщык шылагъ, фестивалым щытхъуцIэр кышIыдихыгъ. Художественнэ пашэу Бастэ Асыет мурад гъэшIэгъонхэр иIэх. Ахъэшхо пэлутимыгъахъэу лъэпкъ культурэм таделэжъэн тлъэкIыштэу тэлъытэ. Ушъхъагъухэм талъымыхъоу хэ-кIыпIэхэр къэтэгъотых.

— **ТиздэгъушIэгъу зыщытыухышIтым узэфэхысыжъхэм уакъытегушIэIэнэу тыфэягъ. КъэшъуакIохэр пчэгум кыпщэнхэм фэшI пэшIорыгъэшIэ Iофыгъохэм ташыбгъэгъуазэ тIлоигъу.**

— Джэуапыр гъэзетеджэхэм тэрэзэу къагурылонэу сэгугъэ. КIэлэцIыкIухэмрэ ныбжыкIэхэмрэ ялэпкъ гъэсэпIэ Гупчэ тичыкIагъ. Адыгэ Iофыгъохэм тапылIыштэу зэрэтIорэм зи мыхъун хэслъагъорэп. Адыгабзэр кIэлэцIыкIуэм нахъышIоу зэрагъэшIэн фае. ЕджапIэм сыхъат пчъагъэу къащыратырэп мэкIа-лоу зыпIытэрэмэ адесэгъаштэ. ЯцIыкIугъом яныдэльфыбзэ зэрамыгъашIэмэ сыдигъо ыкIи тыдэ шеджэштхэ? Адыгабзэм зэрэпылIхэм фэшI урысыбзэр э нэмыкIыбзэр зэрамыгъэшIэштэу къасIорэп, ащ фэдэ гупшысэ сшIынэу зыкIи уахътэ кысэкIугъэл.

— **СиупчIэ лъызгъэкIуатэмэ нахъышIу. Адыгабзэр, шэн-хабзэхэр, лъэпкъ искусствэр зэрэзэпхыгъэхэр арыба укызытегушIэIэр?**

— Лъэпкъ фольклоры, тилорIуатэхэр адыгабзэм кышIежъэх. Ижырэ орэдхэр, къашъохэр зэбгъэшIэнхэм фэшI бзэри, шэн-хабзэхэри пшIэнхэ фае. КIэлэцIыкIухэр «Ошъадэм» зыпIтэхэкIэ, кIалэм пшъашъэр пчэгум кызырэтIырищэшт, нэмыкI шэн-хабзэхэм ащытэгъэгъуазэх, къашъом купкIэу иIэм гукIэ лъытэгъэлэсых, тIэкIу-тIэкIуэ пчэгум кызырэтэхъащтхэм, искусствэм плуныгъэ мэхъанэу иIэм афэтэгъасэх.

— **Шъуимурадхэр кыжъудэхъунхэу шъуфэгъIо.**

— Тхъауегъэпсэу.

Зэхэзышагъэр ыкIи кыдэзыгъэкIырэр:

Адыгэ Республикэм лъэпкъ IофхэмкIэ, IэкIыб кьэралхэм ащыпсэурэ тилгъэпкъэгъухэм адыряIэ зэпхыныгъэхэмкIэ ыкIи кьэбар жъугъэм иамалхэмкIэ и Комитет Адресыр: ур. Крестьянскэр, 236

Редакционер зыдэшыIэр:

385000, кь. Мыекъуапэ, ур. Первомайскэр, 197.

Телефонхэр:

приемнэр: 52-16-79, редактор шъхьалэм иапэрэ гуадзэр: 52-49-44,

редактор гуадзэр-пшъэдэкIыжъ зы-хъырэ секретары: 52-16-77.

E-mail: adygvoice@mail.ru

Зыщаушыхъатыгъэр:

Урысые Федерацием хэутын IофхэмкIэ, телерадиокъэтынхэмкIэ ыкIи зэлы-IэсыкIэ амалхэмкIэ и Министерствэ и Темыр-Кавказ чIыпIэ гъэIорышIапI, зэраушыхъа-тыгъэ номерыр **ПИ №ТУ23-00916**

Зыщыхаутырэр

ОАО-у «Полиграф-ЮГ», 385000, кь. Мыекъуапэ, ур. Пионерскэр, 268

ЗэкIэмкIи пчъагъэр 4532

Индексхэр 52161

52162

Зак. 44

Хэутыным узщыкIэтхэнэу щыт уахътэр Сыхъатыр 18.00 ЗыщыкIэтхэгъэхэ уахътэр Сыхъатыр 18.00

Редактор шъхьалэр Дэрбэ Тимур

Редактор шъхьалэм иапэрэ гуадзэр

МэщIэкъо Саид

Редактор шъхьалэм игуадзэр — пшъэдэкIыжъ зыхъырэ секретары **Хъурмэ Хъусен**

Сурэтхэм арытхэр: Едыдж Викторие; Шъачэ шыкIогъэ фестивалым хэлэжыагъэхэр.

БАСКЕТБОЛ

«Тегасым» текIощтэу тэгугъэ

Урысыем баскетболымкIэ изэнэкъокъу хэлэжъэрэ командэхэу суперлигэм ия 3-рэ куп хэтхэм язичэзыу ешIэгъухэр щылэ мазэм и 28 — 29-м яIэштых. Мыекъопэ «Динамо-МГТУ-р» Динскоим щыIукIэшт чIыпIэ командэу «Тегасым».

2015 — 2016-рэ илъэс ешIэгъум зэлукIэгъу 18 тикомандэ иIагъ, ащ щыщэу 17-р кыхыгъ. Курскэ икомандэ зэ кытекIуагъ. Зэнэкъокъум апэрэ чIыпIэр «Ди-

намо-МГТУ-м» щыIыгъ. Тренер шъхьалэу Андрей Синельниковым кызырэтIуагъэу, тикомандэ финалым хэхъаным фэбанэ. «Тегасым» ауж кынэрэмэ ащычми, зэлукIэгъухэр «Динамо-МГТУ-м» кыхыынхэр псынкIэ кыфэхъуштхэп.

НэкIубгъор зыгъэхъазырыгъэр ЕМТЫЛЬ Нурбий.